

Aleksander Ružič

KRATKE ZGODBE

BOTER

Skozi bele platnene zavese, obrobljene s prav tako belimi čipkami, je prihajala sončna svetloba poznozimskega opoldneva in dopolnjevala veselo pričakovanje. Prozorne kapljice, v katerih je odsevala pisana mavrica sončno svetlobo, so sunkoma drsele po ledenih svečah, ki so visele z zasnežene strehe, na kateri se je topil sneg in se spuščale v kapnico. Toplo zimsko sonce je oznanjalo, da se zima poslavlja.

V majhni, snažni in urejeni sobi je vladalo napeto vzdušje. Porodničarka, ki so ji ljudje rekli cejska babica, je imela že vse pripravljeno za porod. Skupaj z gospodinjo sta sedeli na klopi ob steni, pri majhni peči, ki je oddajala prijetno toploto. Na čisti, visoko postlani postelji je v beli, z majhnimi rožicami posejani spalni srajci ležalo mlado dekle in pričakovalo svojega prvorojenca. Bodoča mamica je bila prepričana, da bo fant, saj si ga je srčno želela in je nemalokrat v molitvi zanj prosila. Občasno je pogledovala proti tašči in porodničarki, ki sta jo vzpodbujali in ji dajali poguma.

V predsobo, od koder se je prišlo v kuhinjo, se je iz prednje sobe slišal prepir v tuji govorici. V njej so se glasno prepirali trije madžarski oficirji. Ženske so strahoma pogledovale proti vratom, od koder so prihajali znani glasovi in se spogledovale, saj do zdaj takega pogovora med njimi ni bilo slišati. Jenö je bil glavni in vsi, oficirja, ki sta spala skupaj z njim v prednji hiši in kjer je bilo tudi poveljstvo okoliša, in žandarji, ki so bili nastanjeni po vasi, so ga brezpogojno ubogali. Sicer jim ni bilo niti kakšne posebne sile, saj se v vasi in okolici ni prav nič zgodilo, le včasih je v vas prinesel novice s fronte kakšen vojak, sicer domačin, ki je prišel domov na dopust. Mnogo pa o tem ni smel govoriti, zato se je le bolj šušljalo in ljudje sploh niso mogli razločiti, koliko je v teh govoricah resnice. V nekaj hiš se je pa kljub temu naselila žalost, saj so vedno pogosteje prihajale novice ali osmrtnice, da je ta in ta padel za domovino. Madžarski oficirji so bili v hiši nastanjeni že štiri leta. Hiša je morala za njih skrbeti. Že od začetka so se obnašali kot gospodarji, je pa hkrati hiša bila zato dokaj varna, saj vojni časi prinašajo nenehne negotovosti in preizkušnje. Največja skrb je bila predvsem hrana, ker je hiša morala pridelati za tri dodatna usta, čeprav je prišlo tudi kaj iz vojnega skladišča.

V malo hišo se je oglasilo rahlo trkanje in vrata v sobico so se počasi začela odpirati. Skozi je pogledala gospodarjeva glava in radovedno vprašala:

"Je že ...?"

"Vstopi in zapri, da ne bo po nogah vleklo," je odgovorila gospodinja. Že po odločnem odgovoru se je videlo, da ima pri hiši močno besedo.

"Še ni! Kaj se pa Vouгри tako derejo?"

"Težki časi prihajajo. Pogovarjajo so se, ali naj bežijo, ker so Rusi že blizu. Težave povzročajo Jenö. Ta se želi z Rusi boriti do konca in drugima dvema grozi, da ju bo ubil, če bosta bežala. Edini so si le v tem, da se jim ne smejo predati, ker so prepričani, da jih bodo ti postrelili kot pse."

"Praviš, da Rusi gredo?! Kam se bomo le skrile? Že sem o njih veliko hudega slišala. Kalman, idi nazaj, da boš še kaj izvedel. Pa tudi mislim, da naši Jolanki sedaj prihaja čas," je cejska babica odslovila gospodarja.

Gospodar je za sabo zaprl vrata, vendar se ni pridružil Madžarom v veliki sobi, temveč se je postavil na sredo sobe, da je tako lahko slišal Madžare, želel pa je tudi slišati, kako se bodo odvijali dogodki v mali sobi. Duša mu je bila napeta, kajti njegov sin, edinec, ki bo pravkar postal oče, je že osmi mesec na fronti. Misli mu je že kot nešteto krat prej znova zaposlil neznan strah, če ni morda prav zdaj obležal v snegu. Že se mu je izoblikovala prav jasna predstava o tem. Noč je svetla in granate nenehno letijo po zraku ter osvetljujejo zimsko nebo. Krogle švigajo in slišijo se glasovi groze smrti, ki jemlje življenja tisočerin. Vrhunec te njegove blodnje je takrat, ko se njegov sin zravnava v zraku, se dvigne in pade na hrbet. Iz prsi mu teče topla kri in riše majhen potoček v belem snegu. Kot vedno, se mu je telo tudi sedaj streslo kot v najhujši mrzlici in le stežka je to bolno sliko potisnil nekam v notranjost zavesti, čeprav je dobro vedel, da se bo zopet pojavila kot mora. Taka predstava mu ni bila tuja, saj jo je tam daleč, nekje v Srbiji in Albaniji pred več kot dvajsetimi leti doživel sam in le čudež je bil, da se je srečno vrnil k svoji mladi ženi. V mislih si je zašepetal Bog pomagaj in obvaruj mojega Kalmana, ko se je iz sobe zaslišal otroški glas. Kmalu zatem so se odprla vrata male sobe in proti njemu je skočila njegova Kata:

"Kalman, fantek je," je vsa prepotena z obema rokama tesno objela svojega moža okoli vratu. Ta se je nerodno stisnil k njej in nekaj trenutkov sta stala tako objeta, ko je Kata vzdihnila:

"Bog ve, kje je zdaj"

Stavka ni mogla dokončati, ker ji je mož z grobo dlanjo pokril usta in se ji zagledal v oči:

"Kata, ostane nama le upanje in le Boga lahko prosiva, naj nama ga pusti živeti."

Nekaj časa sta stala tako objeta, in prvi se je zganil Kalman:

"Grem k Madžarom in jim povem novico. Tudi oni so že nekako del naše družine. Morda se več ne bodo prepirali; da ne bo prišlo še do kakšne nesreče," je Kalman stopil proti vratom velike sobe.

Glazen prepir med Madžari je ponehal in zamenjalo ga je veselo razpoloženje. Iz prednje sobe so prihajali vedno glasnejši vzkliki veselja, kjer se je razločno slišalo tudi Kalmana, ki so mu madžarski gostje veselo vzklikali. Kalman, ki mu je tuja govorica tekla tekoče, jim je glasno pritrjeval in kmalu je v prednjo sobo romal prvi liter rdečega; tistega za mašin.

"Naj se zna, da sem postal dedek", si je med potjo v klet polglasno govoril, v podzavesti pa so mu poskakovale slike njegovega Kalmana na fronti in madžarskih žandarjev. Po tretjem litru se je v prednji sobi začela pesem. Čardaš je sledil čardašu, vmes pa so ga prekinjali vedno bolj pijani vzkliki, namenjeni Kalmanu in njegovemu vnuku, ki bo sigurno postal vzoren madžarski oficir. Nenadoma je nastala tišina, nato pa je Jenö začel peti madžarsko himno. Kalman se je iz sobe s prazno steklenico neopazno izmuznil in se po stopnicah znova spustil v klet. Medtem, ko je Jenöjev bariton ponehal, je priromal nov liter vina, Kalman pa je odšel v kuhinjo, kjer sta že sedeli porodničarka, Kata in botra. Tudi one so na mizi imele liter rdečega.

"Bog naj blagoslovi malega Števana, Jolanki in vama pa naj prinese veliko kruha in vina," je nazdravila botra. Ker ni na njene dobre želje nihče odgovoril, se ji je hitro posvetilo, kakšno napako je naredila in jo je poskušala popraviti rekoč:

"In da bi se vaš Kalman čimprej zdrav vrnil od vojakov," je še njena želja izzvenela v prazno, kajti Katin in Kalmanov pogled se je ustavil na beležu prazne stene kot da bi ga prilepil. Trije na pol izpiti kozarci so ostali na mizi, čeravno so bili namenjeni, da nazdravijo veselemu dogodku. Moreča tišina je legla po vsem prostoru. Iz štedilnika se je slišal le občasen prasket ognja, iz velikega lonca, v katerem je Kata kuhala za svinji krompir in repo, je pa na vročo ploščo tu in tam kapnila umazana voda in se v prasketu razkadila. Prijeten domač vonj po repnjeku prav nič ni pripomogel k izboljšanju razpoloženja, kajti nad vsemi je ležala velika skrb. Naenkrat sta se botra in porodničarka dvignili in kot v eno rekli:

"No, pa zbogom!"

Kata je šla za njima in se zatem kmalu odpravila v hlev, Kalman pa v štal. Tudi prednja soba je utihnila kot da bi umrla, iz male sobe je pa bilo slišati ljubeznivo petje mlade mamice, ki je najbrž v naročju zibala svoje dete.

Zimsko sonce se je skrilo za hrib in odšlo v neznane dežele. Biserne kapljice, ki jih je kot očarana opazovala Jolanka skozi okno, so vedno počasneje drsele po dolgih svečah proti tlom. Z njimi je ugašal dan in nad domačo pokrajino se je hitro spuščal mrak ter naznanjal mrzlo noč. V rokah je držala svoje zlato, ki se je tesno oprijemalo materinih prsi in srkalo iz njih novo življenje. V tem popoldnevu so se zanjo zgodile nepopisne preizkušnje in radosti. Iz svojega otroka, tega majhnega bitja, je črpala novo moč in spoznavala nove svetove. Njeno telo, čeprav boleče in izčrpano, je z vsakim trenutkom skupnega bivanja spoznavalo nove razsežnosti življenja. Med njene občasne vzdihne radosti pa se je vse bolj pogosto zarisovala slika Kalmana, ki je oče temu otroku. Pogosto je pogledovala k otroku in iskala na njem podobo svojega moža. Občasno je pogledovala skozi okno, kjer so se obrisi pokrajine zmeraj bolj izgubljali v temi. Na vas je že legla trda tema, luna pa še ni vzšla, ko je na okno male sobe rahlo potrkalo. Mlada mamica se je dvignila s postelje in prestrašeno pogledala proti oknu. Na steklo, ki ga je oblizovala svetloba iz peči in na njem risala rdečerumene lise, se je od zunaj prilepila zaraščena in po obrazu krastava glava, na oči pa so padali temni lasje. Prikazen je razpotegnila usta v radosten nasmeh in Jolanka je vzkliknila:

"Moj Kalman!"

Koliko je bil njen krik glasen, ni mogla razločiti, njen obrambni instinkt pa jo je v trenutku postavil na noge, čeprav nove situacije ni prav nič razumela. Rahlo je pokrila otroka, strahoma odprla okno in skozi križe v njih sta pogledali umazani in krvavi roki. Kalman je prijel za topli beli ročici in v okenskih križih sta se spojili tako dolgo ločeni ustnici. Ni moglo dolgo trajati, ko se je začelo drhteče šepetanje:

"Kalman, sam Bog ti je povedal, da moraš danes priti. Poglej, danes sva postala ata in mama", je kot struna napeto šepetala Jolanka, ko je med železne križe potisnila majno belo kepo.

"To je najin Števan."

Groba roka je nežno potipala po belem platnu in po kosmatem obrazu so začele teči solze. Krvave in utrujene oči so se zazrle v prekrasen obraz:

"Jolanka, jaz jaz sem dezertiral. S fronte sem pobegnul," je še zašepetal Kalman. "Če me Vougri dobijo, me bodo postavili ob steno."

Jolanka je počasi začela doumevati vso težo položaja: doma ne sme biti, na fronto se vrniti ne sme. Sedaj so tudi po njenem licu začele teči solze in strah je potisnil njeno dušo na dno.

"Jolanka, vseeno je bolje, da sem se vrnil. Če me ustrelijo, bom imel vsaj to zadoščenje, da sem te še enkrat videl; in svojega sina," je komaj nadaljeval Kalman. "Rusi nas koljejo kot zajce. Le nekaj nam je uspelo ulti, sicer bi bil že tudi jaz mrtev. Cela fronta je obležala."

"Kaj boš sedaj? Kaj bomo sedaj? Naj grem", je začela iskati rešitev Jolanka.

"Da, idi po tihem v kuhinjo in zbudi očeta. In brez vsakega šuma, sicer smo izgubljeni," je še naročil mož.

Stari Kalman je tiho prišel v sobo, za njim pa še njegova žena. Sledilo je kratko, hrepeneče snidenje, nato pa je stari Kalman ostro zašepetal:

"Kata, stoj pred vrati male sobe. Če se slučajno zbudi kateri od pijanih Vougrov; se izgovori na malega Števana. Zdaj to malo bitje stoji kot stražar pred celo družino," je že skoraj glasno in nekako preteče izgovoril.

Sledilo je posvetovanje, kam naj se ubežnik skrrije. Odločili so, da bo teh nekaj dni, kot so upali, dokler bodo Madžari še tukaj, preživel pod senom na štali. Dali so mu nekaj pijače in jesti in Kalman se je odpravil v seno. Stari Kalman je še naročil:

"Bodi previden! Upajmo, da ne bo dolgo trajalo," je položil roko na sinovo čelo. Jolanka je položila roko na boleči umazani obraz in nekaj trenutkov je bilo vse tiho. Tedaj pa so zaškripala vrata na prednji sobi. Jenö je komaj našel vhodna vrata in se odpravil ven. Kata, ki je še vedno stala na pragu male sobe, je že hotela skočiti k žandarju in ga zadržati, toda zgrabila jo je moževa roka, ki je segla skozi vrata in jo tiho potegnila v sobo. Žandar vsega tega ni opazil in se je sredi dvorišča lepo razkoračil. Domači tega niso mogli videti, dogajanje na dvorišču pa je izza vogala spremljal mladi Kalman. Prečute noči na fronti so mu izostrile čutila, zato se je v tem trenutku povsem obvladal. Spremljal je gibanje stražarja, ki je hodil po cesti navzdol in navzgor, da bi tako varoval bližnjo okolico njihove hiše. Madžaru sta nato sledila še pajdaša in ko so se olajšali, so se zadovoljno vrnili v hišo. Čez čas je nastopila gluha noč. Trije, ki so v mali sobi ob rahlem ognju sedeli okrog peči, so v mislih spremljali mladega Kalmana, kako si pripravlja bivališče na štalah in se vznemirili ob vsakem šumu, ki je v trdo noč udaril kot s kladivom. Njihovo tiho molitev je spremljal spanec in jih zvijal na stolih. Kmalu se je začel oglašati mali Števan in Jolanka je legla k njemu. V mirnem materinem zavetju se je tudi malo bitje kmalu umirilo. Svetla noč mu je na obrazu risala blede lise in Jolanki se je zdelo kot da gleda angela. Misli so ji švigale pred očmi in na nobeni točki jih ni mogla ustaviti, toda trujenost je kmalu premagala tudi njo.

Madžari so vstali kot običajno zelo zgodaj. Na dvorišču je že stal oddelek žandarjev. Nekaj jih je prineslo tudi pošto in sporočila. Obetal se je običajni dan. Kljub temu je bilo v zraku opaziti nemir. Jenö je na vojake še bolj kričal kot običajno in tudi njegova kolega sta kazala obilno mero živčnosti. Po sprejetih nalogah se je vojska razšla in trojica se je odpravila v hišo k zajtrku. Kata, ki jim je stregla, je napetost komaj skrivala in Jenö, ki je zadnje dni postajal zmeraj bolj osoren, jo je delal še bolj živčno. Negotovost je gledala iz vsakega kotička hiše in nihče si ni upal predstavljati prihodnosti. Edini so si bili le v tem, da jih čakajo še hudi časi.

Zunaj je začel vleči jug in zelo se je otoplilo. Kar videlo se je, kako je sneg izginjal in jarki so se napolnili z blatno snežnico. Dvorišče je postalo prava njiva in konjem, na katerih so

prijezdili občasno madžarski vojaki, so se noge pogrezale globoko v blato. Madžari so jih sedaj privezovali kar v skedenj k senu, kjer so se najedli in so bili na suhem. To je domače še bolj vznemirjalo, saj je nekje na štalah, torej pod isto streho, moral biti Kalman. Na srečo so prisotnost neznanca zaznali le konji, vendar se za nenavadno občasno hrzanje poveljujoči niso zanimali.

Pozajtrkovali so že tudi domači, ko je zunaj mimo kuhinjskega okna stopila postava.

"Boter gredo," je vznemirjeno rekla Jolanka, ki se je pravkar hotela vrniti v malo sobo. Materinski čut, ki ga prej ni poznala, je v podzavesti oznanjal nedoločno nevarnost, zato se je hitro odpravila k otroku. Botra ni prenašala, saj se je pri njih obnašal kot da je doma in je dejansko bil on gospodar hiše. Pravzaprav so se ga v vasi vsi bali. Prav dobro si je zapomnila lansko zimo, ko je bila pri hiši nova, snaha. Boter je prišel že navsezgodaj, prekontroliral, če vre krop, če je kuhan čaj in če je na mizi žganje. Na mizi je bil bel prt, na sredi pa lep vrtanek kot se za praznik, kot so bile kolone, spodobi. Vse je bilo v najlepšem redu in boter je bil poklican kot glavni. Medtem, ko so pili čaj in jedli kot sneg bel vrtanek, je večkrat hotel biti duhovit, vendar se mu je poznalo predvsem dvoje: da je aroganten in da uživa v oblasti. Posebno si je zapomnila besede, ki so jo ranile prav v dušo. Njenemu Kalmanu - nedolgo pred tem sta se poročila - je tako mimogrede, ne da bi imel za to kakršen koli povod, povedal:

"Vougri te bodo kmalu poklicali na fronto, mi ti bomo pa pazili na Jolanko!"

To je dejal s očitno škodoželjnostjo, vendar so jo morali domači vzeti kot dobro šalo in so se temu smejali, le sosedov Andraž, sicer r vaška sirota, je upal pripomniti:

"Stric, vi pa, ko se tako pajdašite z Vougri, bi pa lahko uredili, da Kalmana ne bi vpoklicali."

Botrov odgovor je bil pomenljiv:

"Ti se brigaj za svoje! Sicer pa, kako pa bomo zmagali, če ne bo vsak, ki je za to sposoben, branil svoje domovine. Tudi ti bi bil sposoben, čeprav si malo vstran potisnjen, vendar se samo meni lahko zahvališ, da si svojo umazano rit lahko greješ pri topli peči. Sicer pa mogoče tudi na tebe še pride vrsta, če boš se vtikal v tisto, kar ti ni briga," je na koncu zagrozil boter.

Toda žganje je Andraža tako opogumilo, da je dejal:

"Slišal sem, da so Rusi boljši in bodo, zna biti, prišli tudi sem. Kaj pa boste potem rekli?"

To je bilo za botra preveč: tak umazanec in se mu upa take povedati. Mesarski nož se je zasvetil v zraku, toda Kata, ki je bila najbolj prisebna in je imela na botra najmočnejši vpliv, je skočila med njiju in spravno dejala:

"Tako! Krop vre in lahko gremo v hlev po svinjo."

Svinja je po dolgem cviljenju in umiranju vseeno poginila. Vsi so se po tihem nasmihali, le boter, ki je svinjo zabodel in pri tem ni prav zadel, je nasmeha poskušal obrniti v svoj prid rekoč:

"Svinja se še mora malo premetavati, da kri ne ostane v mesu."

Zanjo je bil pomenljiv tudi naslednji dogodek. Ko so svinjo že parali na mesarski mizi in je boter izrezal prvo polovico hrbta, je naročil Jolanki:

"Nesi, Jolanka! To odnesi botri! Pa hitro pridi, da boš pri hiši kaj od koristi!"

Jolanka je pogledala proti tastu, potem proti tašči in nazadnje proti možu. Vsi so gledali v tla, nato pa je tast dejal:

"Nesi, Jolanka! Kot je naročil boter."

Jolanka je ubogala, vendar je v iz tastove prošnje odmevalo:

"Nesi, Jolanka, sicer ne bo dobro."

Vsi ti dogodki so ji leteli skozi spomin, ko je na vratih dejalo:

"Dober dan! Ste že pokonci? Ali ste pa še kaj zaspani? Kako to, da me niste poklicali, ko se je pri vas zgodilo toliko novega? Ali ste pozabili na svojega botra, ki vam je zmeraj na razpolago?"

V botrovih besedah, ki si je medtem našel prostor na zanj pripravljenem stolu sredi kuhinje, je bilo zaznati očitek užaljenosti, Jolanka pa je zaznala tudi neznano grožnjo. Kata mu je začela razlagati veseli dogodek, boter pa je, kot da bi vse preslišal, dejal:

"Jolanka, pokaži mi malega Kalmančka!"

Kot na ukaz so se vsi dvignili in se podali v malo sobo. Otrok je spal, boter pa je dejal:

"Najbrž je podoben Kalmanu. Ampak, kdo ve, če Kalmana že niso požrli volkovi."

Jolanka je komaj skrivala solze in le misel na moža jo je zadrževala, da ni temu zmaju skočila v obraz, ter mirno dejala:

"Boter, Števan mu bo ime."

Boter se je hitro obrnil in odkorakal v prednjo sobo k Madžarom. Čez kratek čas se je poslovil tudi od domačih:

"Pa zbogom! Kalman, na podoknih se še v snegu vidijo neznani koraki. Dobro, da jih bo toplo sonce kmalu vzelo."

Domači, ki so komaj čakali, da boter odide, so obstali kot vkopani. Kaj boter ve?

Dan je potekal mirno kot običajno. Zvečer se je med Madžari vnel novi prepir. Očitno je bilo, da jim gori pod petami. Kalman, ki jih je večkrat poslušal in so tudi Madžari imeli zaupanje v njega, je večkrat zvedel več kot so vedeli drugi ljudje v vasi. Upanje, da bo nevarnost za Kalmana minila, je bilo vse večje. Zvečer, ko je šel v skedenj, je nesel tudi hrano za sina. Vse je premislil in prepričan je bil, da ga to ne more izdati. Kljub temu mu jutranje botrove besede niso dale miru. Okoli hiše je čez dan odmetal sneg, da snežnica ne bi odtekala pod hišo, pri tem pa je zametal tudi vse Kalmanove sledi. Sicer pa je sneg že itak skoraj skopnel, tako da nevarnosti zaradi sledov več ni moglo biti.

Zvečer so, vsi utrujeni še od prejšnje noči, polegli in tudi Madžari so bili celo noč spokojni. Naslednji dan, po zajtrku, ko so odšli kurirji, je Jenö poklical Kalmana. Nenavaden poziv ni dal slutiti nič dobrega. Čez čas je Kalman stopil v kuhinjo, kjer sta čakali Kata in Jolanka, in ves bled po tiho povedal :

"Vougri vedo, da je Kalman pobegnil s fronte. Sicer ne vedo točno, če je res pobegnil ali pa je neznano kje obležal. Sedaj pa moramo premisliti," je skoraj zašepetal, "kako bi Kalmana posvarili pred botrom."

Jolanka se je hitro znašla:

"Upajmo, da ga čez dan ne bodo iskali, v hrani pa mu boste zvečer odnesli listek," je pogumno dejala. "Jaz mu bom vse napisala," je še hrepeneče pristavila.

Ker Kata in Kalman nista našla boljše rešitve, sta se s tem strinjala. Okoli poldneva, ko se je na štedilnikih kuhalo kosilo in se je dim iz dimnikov dvigal strmo k nebu in naznanjal lepo vreme ter prihajajočo pomlad, je v vasi postalo zelo živahno. Madžarski žandarji so v vasi delali preiskave, Jenö jih je pa preklinjajoč nenehno priganjal. Skupina vojakov je nosila dolge železne palice, za njimi so pa hodili, v rokah držeč naperjene puške, njihovi pajdaši. V kuhinjo je vsa prestrašena vstopila sosedica, Andrašova mama:

"Vougri seno prepikavajo. Markinovega Števana iščejo. Pravijo, da je s fronte pobegnil." Malo je postala, nato pa še tiho dejala:

"Zdaj Vougrovi ni v hiši in vam še nekaj povem. Samo da se ne boste prestrašili! Za vašega Kalmana tudi tako govorijo."

"Kdo ti je pa to povedal," je zapovedujoče vprašal Kalman.

"To ni treba vprašati. Vaš sosed, vaš boter vendar! Govori se tudi, da so vašega Kalmana celo nekje videli. Ampak nikomur ne povejte, da sem to jaz rekla. Če bi to bilo res, bi se Kalman že najprej doma oglasil," je še skozi vrata dejala soseda in hitro odšla.

Kalman je ravnokar zapiral za njo vrata, ko se je iz vasi zaslišala salva strelav. Pred njim je vstal prizor iz prve svetovne vojne: pred zidom stojijo trije mladi fantje in imajo zavezane oči. Počijo puške in telesa omahnejo. Mrzel srh mu je s hrbta zlezal v noge in najrajši bi skočil k sinu. Toda previdnost ga je zadržala. Na vprašanje, kaj je počilo, je Kati odgovoril:

"Nekaj Vougri pokajo. Najbrž jim bije zadnja ura."

Tedaj se je po vasi razleglo vpitje in jok in žalostna vest je kot blisk obletela vso vas:

"Markinoga Števana so ustrelili. Na štalah so pikali v seno in so ga našli."

Domačim je zemlja zaplesala. Nihče ni mogel spregovoriti. Najprej se je hotel zbrati Kalman, toda začetek družinskega pogovora je prekinil Jenö, ki je na konju besno prijezdil na dvorišče, da je blato škropilo naokoli in hitro razjahal. Za njim so na dvorišče pritekli vojaki z železnimi palicami in naperjenimi puškami ter se hitro postavili v vrsto. Jenö je Kalmana poklical v veliko sobo, kjer je začel teči pogovor. Čez nekaj časa se je na vratih sobe pokazal Kalman, bled kot stena, za njim pa je z naperjeno pištolo korakal oficir. Situacija se je sedaj povsem spremenila: še danes zjutraj sta si Kalman in Jenö bil pajdaša, zdaj pa Kalmanovo življenje visi na nitki. Dvojica se je odpravila proti skedenju in Jenö je zakričal povelje. Žandarji so se zapodili v skedenj: najprej tisti z železnimi palicami, nato oni s puškami. Za njimi sta v skedenj zakorakala tudi Jenö in Kalman. Madžari so nenehno vpili in slišalo se je šumenje suhega sena. To je trajalo kar precej časa. Jenö je naenkrat zakričal in vojaki, ki so se, upajoč, da je mučnega dela enkrat konec, postavili znova v vrsto. Jenö je Kalmanu še s pištolo zažugal, se pognal na konja in vojska je odkorakala.

Ženski sta si, odreveneli od strahu in hlipajoč v predpasnika, toliko opomogli, da sta Kalmanu odprli vrata na stežaj in vsi so se objeli. Kalman je ravnokar hotel obe poklicati v kuhinjo, ko se je na vratih pojavil boter:

"Če bi bil tukaj, bi ga našli. Mogoče ga pa skrivate kje drugje," je na videz brezbrizno vprašal boter. "Meni lahko poveste. Saj mi zaupate, mar ne?"

Jolanka bi najraje skočila v tega odurneža, tako jo je vse skupaj prizadelo. Pred njo je vstal dogodek izpred štirih let. Takrat sta bila s Kalmanom še fant in dekle. Temu človeku ji takrat še ni bilo treba reči boter, ampak je za vaščane bil Pavlov Jožef, ker so jim pač po hiši rekli Pavlovi. Bil je poročen že kar veliko let in njihova družina je več let zaporedoma lepo naraščala. Govorili so, da se je rad sukal okoli drugih žensk, zato se ga je večina žensk v vasi izogibala. Tisto popoldne, ko je pri njihovi hiši, ki je bila zadnja hiša in v spodnjem delu vasi, tisto leto pa je mašin začel mlatiti v zgornjem delu, je bil zaključek mlače pri njih. Mlatci so se za konec veselili in večinoma tudi napili. Ko je delila pogače, jo je Jožef pograbil, da se je skleda s pogačami razletela v še ne pospravljen slamo in jo odvedel k oslici. Ko so mlatci to videli, so se hoteli poveseliti in so ju na debelo pokrili s slamo, kajti navada je bila, da je kak fant z dekletom storil kaj takega, in je to res izgledalo kot neki običaj, čeprav se je Jolanki že od malih

nog upiral. Toda ta Jožef, poročeni možak, je postal tako nasilen, da mu je z vso močjo zasadila prste v oči in šele tedaj jo je izpustil. Ker so se drugi iz njega smejali, je v svojo obrambo na Jolankin račun izrekel še nekaj opolzkih besed, in očitno je bilo, da si bo njihovo hišo za zmeraj privoščil.

Medtem, ko so se pred Jolanko zvrstili ti neprijetni prizori, se je Kalman že zbral in botru zelo mirno odgovoril:

"Bog ve, kje je naš Kalman. Mogoče so ga že kje volkovi pojedli," je še povedal in se napotil v klet po vino.

Boter je sedel na stol sredi kuhinje in hladno dejal:

"Ko je vojna, se dezertjerji brez milosti streljajo. Kam bi pa prišli, če bi se vsak ravnal po svoje in bi se upiral dolžnosti do domovine. Jolanka," se je obrnil proti mladi gospodinji, "ti pa že lahko gledaš za kašnim drugim, ker je tvoj Kalman že itak preteklost. Če te bodo pa Kalmanovi še trpeli pri hiši, je pa drugo vprašanje."

Jolanka se je spozabila, tako jo je razžalil. Čeprav je vedela, da ne sme storiti ničesar, kar bi povečevalo nevarnost, je besno odgovorila:

"Boter, kaj bo pa z vami, če pridejo Rusi kot se govori?"

Zadela ga je naravnost in po obrazu so mu zaplesale bele lise:

"Ti šmrklja, ti! Ti boš mene učila! Najprej se bom pobrigal, da najdem Kalmana, potem boste pa že videli svoje. Vsi!"

Jolanka je v prizoru uživala. Sama se je čudila, od kot ji taka moč, najbolj pa jo je razveselilo, da je kljub zunanji moči začutila, kako je botra ob misli na Ruse strah. Zato se je skoraj glasno zasmejala, ko je boter jezno prevrnil stol in odvihral skozi vrata in le malo je manjkalo, da ni podrl Kalmana, ki je pravkar prišel iz kleti z litrom rdečega.

Nastopila je nova situacija in vsi trije so sedli okoli kuhinjske mize. Z botrovim nastopom so spoznali več resnic. Prva je bila ta, da je za vso hišo, najbolj pa za mladega Kalmana, najbolj nevaren boter.

"Bolj kot Vouгри," je poudarila Jolanka. Sklenili so, da bodo njihova dnevna opravila omejena na najbolj nujne stvari. Kalmanu bo na štalo oče nesel hrano sedaj, po dnevu, ko še ni Madžarov, s štale pa itak mora zmetati seno za madžarske konje in svoje krave.

"In na botra bomo vsi pazili," je še rekla Jolanka. "Če bomo vedeli, kje vohlja, bomo lahko v primeru nevarnosti še kaj ukrenili. Mojemu Kalmanu sem pa že napisala pismo," je pomenljivo pogledala tasta.

Zvečer so se oficirji vrnili v "štab" in v veliko hišo je romala pijača in jedača. Kalman, ki jim je stregel, se ni hotel več zadrževati pri njih in je igral do njih pristno užaljenost. Tudi Jenöju se je poznalo, da so se že skoraj prijateljski odnosi med gostiteljem in njim povsem ohladili. Vsi so vedeli, da bo nekemu obdobju kmalu konec. Zunaj je vstala svetla noč, vendar se je mesečina izgubljala v temini pokrajine, kajti sneg je včerajšnja odjuga večinoma pobrala. Jolanka je očistila in nahranila dete in se je hotela odpraviti k počitku, ko je zaznala senco, ki je kot rahla lisa švignila mimo okna. Tiho je odprla okno in od zunaj je bilo jasno slišati, kako se je pod težo čevlja zlomil led v blatni luži. Pograbil jo je strah, kajti prepričana je bila, da je to lahko samo boter. Njen obrambni mehanizem je sprožil drzno zamisel:

"Sledila mu bom!"

Brez šuma, v spalni srajci, je smuknila na dvorišče in počepnila pred vrati skednja kot da bi hotela opraviti potrebo. Kar nekaj časa je bilo tiho, da se je iz vasi glasno slišal lajež, potem pa je za štalo zaznala rahel šum. Previdni koraki so se približevali proti vratom skednja in ko se je postava že zelo približala, se je dvignila na prste in s tem hotela še bolj presenetiti neželjenega obiskovalca ter vzkliknila:

"Ja, boter, kaj pa vi imate hoditi tukaj okoli ponoči? Tako ste me prestrašili!"

"O, ti", je zaklel boter in hitro zakorakal proti cesti, misleč hitro zapustiti kraj dogajanja, vendar ga je opazil stražar in na njega zakričal. Začela sta se pogovarjati in dobro se je videlo, da se poznata, vendar je pogovor zbudil oficirje, pa tudi Kalmana in Kato. Jenö je previdno, s pištolo v roki, pritekkel na dvorišče in takoj razumel situacijo. Pridružil se je onima na cesti. Sedaj so se začeli meniti vsi trije, kmalu pa so odšli vsak v svoj kraj. Prizor so skrivoma opazovali tudi domači. Preden se je Jenö vrnil v hišo, so vsi legli in prisluškovali, tedaj pa je začel jokati otrok in Kata je imela lep razlog, da se je pridružila Jolanki v mali sobi. Med njima je stekel pogovor:

"Mati, za vse postaja zelo nevarno. Boter nekaj sluti. Ni rečeno, da jutri Vouгри zopet ne bi prišli z železnimi palicami, zato bo najbolje, da Kalmana ponoči skrijemo pod mojo posteljo. Tu ne bodo iskali; saj ga bo vendar varoval njegov sin, in tudi boter to noč več ne bo vohal naokoli. Če se pa pripeti najhujše, pa želim tudi z njim umreti," je še dodala tako pogumno, da se je začudila sama sebi. Kljub temu je iz njenih besed žarela takšna odločnost, da je povsem zmedeni tašči preostalo le, da je prikimala in takoj šla naročit možu, kaj mu je sedaj storiti.

Mladi Kalman je bil kaj hitro v mali hiši. Občutek doma ga je povsem razorožil. Trenutki, ki so sledili, so mu bili najlepše plačilo za vse, kar je videl in pretrpel na fronti. Jolanka ga je hitro malo očistila in preoblekla, Kata pa je prinašala in odnašala. Smrad, ki se je širil od ušivega Kalmana, je kmalu ponehal, saj je Jolanka iz lepo zloženih rjuh v omari vzela dišeče milo, ki ga je dobila za poročno darilo od svoje botre in Kalmana z njim namazala po vsem telesu. Njuna telesa so drhtela, toda časi, ki so prihajali, so napovedovali še hude preizkušnje, zato se je Kalman hitro potegnil pod posteljo, Jolanka pa je pod posteljo potisnila še košaro s perjem in korito ter nekaj ropotije, da bi Kalmana tako bolje skrila.

Noč je minila mirno, čeprav v hiši razen Madžarov ni nihče prav spal. Proti jutru, ko jih je kljub vsemu vzel spanec, se je iz velike sobe zaslišal glasen prepir. Kalman je Kati razložil, da komandantu podrejena oficirja več nočeta ubogati in da želita oditi, Jenö jima pa grozi z ustrelitvijo. Prepir se je končal neodločeno, zato je Jenö, še preden se je povsem zdanilo, sklical vso enoto. Kmalu je na dvorišču stala vsa vojska iz vasi. Domači, ki so opazovali prizor skozi okno, so hitro ugotovili, da jih veliko manjka, saj je dolžina vrste mnogo krajša kot bi morala biti. Tudi oficirja se nista pojavila na dvorišču kot vsako jutro. Jenö je enemu od vojakov nekaj naročil in na dvorišču je kmalu stal boter. Ta se je postavil pred vojsko, izbral skupino vojakov z železnimi palicami in se napotil z njimi v skedenj. Seno je dolgo je šumelo in s štal se je slišalo preklinjanje. Na vratih skednja se je najprej ves besen pojavil najprej boter, potem pa še vojaki s palicami. Po nekaj komandah je Jenö vojsko razpustil, sam se pa napotil v hišo. Za njim je hitel boter, toda Jenö ga je osorno odgnal. Domačim se je s tem prizorom dvigalo upanje v srečen konec, saj je bilo že povsem jasno, da je ta vojska v razsulu.

Dan je minil v velikem pričakovanju. Domači niso vedeli, kaj novega jih čaka, le slutili so velike spremembe. Po večerji je Jenö poklical v veliko sobo najprej Kalmana, potem pa je

morala iti tja tudi Kata. Na njeno veliko začudenje so vsi popili precej vina in pogovor med Kalmanom in oficirji je tekel v prav prijateljskem vzdušju. Čeprav Kata stvari ni nič preveč zaupala, se je veselo odzivala na poklone, ki jih je sedaj namenjal Jenö predvsem njej, Kalman je pa vsem v zadovoljstvo glasno prevajal. Moralo je že biti proti polnoči, ko je Jenö, že malo pijan, naročil, da je treba sedaj iti spat. Kalman in Kata sta rada ubogala in kmalu je v vsej hiši zavlada tišina. Le v mali sobi sta dve, že tako dolgo ločeni srca govorili neslišno govorico. Mladi par je občasno slišal nenavadne šume, ki so prihajali iz velike sobe in tudi od zunaj, vaški psi so pa lajali močnejše kot po navadi, vendar so njuni dragoceni trenutki premagali sicer močan čut opreznosti. Niti nista opazila, da je nemir kmalu povsod ponehal in vas se je pogreznila v spokoj prihajajočega jutra.

Kljub zadnjim neprespanim nočem je Kata zakurila že pred svitom. Kalman je v štalo nesel seno. Rutinsko je odprl vrata in ko je hotel najprej stopiti k oficirskim konjem, ki so morali dobiti prvi, je obstal in skozi odprta usta zajecjal:

"Konji! Kje so konji?"

Ko se je od presenečenja zbral, se je na pragu obrnil, da bi novico povedal Kati, je zagledal postavo, ki je pravkar stopila v hišo. Po mastnem klobuku in po usnjenem suknjiču je takoj spoznal v postavi botra, zato je malo počakal, da premisli, kaj mu je storiti.

Medtem je skozi kuhinjska vrata zadonelo:

"Smrt fašizmu, svoboda narodu!"

Kati je lonec kar padel na štedilnik, ko je zaslišala znani glas, ki je kričal neznane besede. Kljub strahu se je zbrano obrnila in hotela pozdraviti botra, toda pogled ji je obstal na rdeči zvezdi, ki je bila očitno na hitro prišita na njegov stari klobuk. Boter je zmedo hitro opazil, dvignil pest h glavi in strumno zakričal še enkrat:

"Smrt fašizmu, svoboda narodu! Živel Stalin!"

Tako smešne podobe še ni nikdar videla. Boter, ki je bil zmeraj smrtno resen, je sedaj deloval kot pustna šema. Že se je hotela na glas zasmejati, ko je uvidela, da je stvar resna. Ker botra ni dobro razumela, je vprašala:

"Boter, kakšna živina je v štali?"

"Kakšna živina, kašna štala, baba neumna," se je začel dreti boter. "Zapomni si! Stalin je naš rešitelj! Odslej več ne boš kuhala za Vougre, naše okupatorje, ampak za Stalinovo vojsko!"

V Katini glavi je bila zmeda popolna. Ker ni nič razumela, je glasno poklicala:

"Jolanka, poklič iz štale Kalmana!"

Ta je že stal na kuhinjskem pragu in boter jih je poklical v kuhinjo. Ko so posedli, sta se tudi Kalman in Jolanka zagledala v botrovo zvezdo. Kalman nove situacije ni razumel, le slutil je, da se je sedaj nekaj povsem preobrnilo. Jolanka pa, ki jo je mož ponoči tudi o tem nekaj poučil, je zinila:

"To je ..." in se v hipu ugriznila v jezik, kajti skoraj bi storila usodno napako. Po kratkem presledku, ko je odigrala presenečenje nad novostjo, je prijazno nadaljevala:

"Boter, zakaj ste si pa na klobuk danes zašili rdečo zvezdo?"

Boter je pokroviteljsko začel:

"Zdaj prihajajo novi časi. Vsi moramo biti dovolj pametni in moramo držati skupaj. Od danes zjutraj več v vasi Vougrovi ni. Zbežali so in sedaj prihajajo Rusi. Pridite," je poklical

domače in vsi so šli za njim. Odprli so vrata v veliko sobo. Ta je bila v hudem neredu in vsepovsod se je poznalo, da so stanovalci prostor zapustili v veliki naglici. Presenečeni so se vrnili v kuhinjo in znova posedli:

"Danes ali jutri pridejo Rusi. To so naši prijatelji in osvoboditelji. Če boste poslušali mene, se vam bo dobro godilo. Z njimi sem že vzpostavil zveze, čeprav je bilo nevarno. Za take stvari moraš imeti nos," se je še pohvalil boter.

Jolanki je šlo botrovo govorjenje na živce. Kako more biti taka rit, si je mislila, vendar je navidezno brezbrizno vprašala:

"Boter, pa se ne bojite da bi vas kdo v vasi naznanil? Včeraj ste bili še glavni za Vougre, danes pa ste že glavni za Ruse?"

"Jolanka, premlada si še, da bi lahko take stvari razumela. Tudi če bi kdo kaj takega poskušal, mu Rusi tega ne bi verjeli. In da ne bo poskušal povedati morda kateri od vas, bog ne daj," je zagrozil s tako jezo, da so mu na vratu izstopile žile in nadaljeval: "Kata, ti uredi vašo veliko sobo, ker bodo tam ruski oficirji. Poskrbel bom, da se vam ne bo nič zgodilo. Če pa se mi bo kdo izneveril," je pogledal proti Jolanki in Kati, "pa ste slišali, kako opravijo Rusi z ženskami."

Nato se je obrnil še proti Kalmanu:

"Ti pa veš, kako mora biti. Če bo kaj narobe, bom Rusom hitro dal vedeti, kako si se jim klanjal ter jih vsak dan hranil in napajal in da so pri tebi bili kot v hotelu," je še zagrozil, nato se je pa prijazno obrnil k Jolanka:

"No, Jolanka, zdaj ko je nevarnost mimo, pa lahko pripelješ tudi moža!"

Videlo se je, kako je ob popolnem presenečenju užival.

"Če bi mogla, bi sedaj tega gada ubila," je kričalo v njeni glavi, vendar se je takoj zbrala in mirno rekla:

"Oh, boter, če bi jaz vedela, kje je moj Kalman, bi že njegova glava počivala na mojih prsih."

Ker je opazila, da boter vsega vseeno ne ve, je nevarno igro sedaj prevzela ona:

"Boter, mogoče pa vi veste, kje je moj Kalman?"

Kalman in Kata sta opazila, da je s svojim pogumom Jolanka situacijo uravnovesila, sta vstala in Kalman je rekel:

"Dobro, Jožef! Tako bomo storili. Kot praviš, ni veliko časa, mi pa imamo sedaj veliko dela," je še zavzdihnil, vedoč, da za eno nadlogo prihaja druga.

Boter je vstal in dejal:

"Grem v vas. Ljudem je treba razložiti, kako bo po novem in naj vedo, koga je treba ubogati, ko pridejo Rusi."

Jolanka dolgo ni mogla umakniti pogleda z odhajajoče pošati.

"Če bi verjela v uspeh, bi temu gadu porinila nož v hrbet," je pomislila in ko se je prepričala, da je boter že dovolj daleč od hiše, je stopila v malo sobo in možu v naročju na glas zajokala.

Pri hiši se je začela dirka. Kalman in Kata sta pospravljala za Madžari in skrbno pazila, da ne ostane kaj od njih, Jolanka pa je moža pripravljala na novo življenje. Popoldne se je mladi Kalman, obrit in oblečen v svojo staro obleko, postavil na dvorišče, tako da ga je bilo zlahka videti s sosednje hiše, Kata je pa stekla k botrovi hiši in skozi vhodna vrata zakričala:

"Botra, botra! Naš Kalmanček se je vrnil!"

Botra je prihitela na prag in hladno dejala:

"Hvala Bogu, da se je vrnil. Zdaj bo torej nekaj časa doma," je še pripomnila in pred Katinim nosom zaloputnila vrata.

Pri Kalmanovih je tisti dan vzniknilo novo življenje: po več letih v hiši ni bilo tujcev. Družina si je tisti dan privoščila razkošno kosilo in Kalman je pripovedoval, kako je prišel domov, toda še zdaleč se mu ni zdelo primerno, da bi povedal, kaj so pravzaprav vojne grozote. Govoril je vse bolj na splošno: mi smo šli v napad, zadaj so začeli s topovi, potem so šli Rusi v protinapad, poveljnik je dal ukaz za umik.... Stari Kalman, ki je preživel grozote fronte, pa je dobro vedel, kaj pomeni vojna, zato je sina prav dobro razumel: vse je bilo tako grozno in tako komplicirano, da se ni dalo opisati, pa tudi tisti, ki tega ni doživel, tudi ni mogel razumeti, kaj pomenijo mraz, lakota, kri in smrt na fronti. Ženski sta ga sicer pridno poslušali, a veliko nista niti razumeli. Sta ga pa predvsem gledali, kako je in pije; mati je občudovala sina, Jolanka pa moža.

Kljub spokojnemu družinskemu vzdušju se družina ni mogla povsem sprostiti. Nad njo je visela grožnja prihajajočih Rusov, Jolanka pa je najbolj skrbel boter. S svojo držo je pokazal, da je sposoben narediti vsakovrstno škodo, samo da se bo obdržal na površju. Posebej je bil nevaren sedaj, saj bi lahko najmanjša neprevidnost pri Rusih povzročila tudi njegov konec. Najbolj jo je jezilo njegovo izsiljevanje: če boste o meni kaj povedali, potem boste tudi vi nastradali. Držal jih je v kleščah in dobro se je zavedal svoje moči, čeprav je tudi sam hodil na robu prepada. Lahko bi se zgodilo, da bi ga ovadil kdo iz vasi, saj je imel vsepovsod polno grehov in v tem primeru bi bila prva na udaru prav njihova družina.

S takšnimi skrbmi, in hkrati z veseljem, da se je za sedaj vse dobro končalo, so sedeli v topli kuhinjo pozno v popoldan. Mali Števan, ki ga je Jolanka sedaj prvič prinesla v kuhinjo, je s svojim zdravim videzom družino še dodatno razveseljeval. Stari Kalman se je ravnokar odpravljal v štal, ko se je mimo okna potegnil znan klobuk:

"Boter!"

"Dober dan, mlada družina," se je režal iz predprostora in vstopil v kuhinjo. Brez kakšnega vprašanja je sedel na stol sredi kuhinje, s katerega je pravkar vstala Jolanka z otrokom in se nagonsko stisnila v kot, kjer je sedel mladi Kalman. Botrova pozornost je bila seveda najprej namenjena njemu:

"Torej si se vrnil," je povedal z glasom, v katerem ni bilo niti kančka radosti. "Samo meni se imaš zahvaliti, da te Vouгри niso ustrelili kot dezerterja. Dobro vem, kje si se skrival, vendar sem Vougre napotil tja, kjer te ni bilo."

Skrajna botrova nesramnost je vso družino pretresla. Zopet so se vsi pri sebi kot v en glas vprašali, kako more biti neki človek takšen podlež. Stara sta pogledala v tla, Jolanka pa je stopila z otrokom na sredo kuhinje in dejala:

"Boter, vsi dobro vemo, da ste Kalmana še včeraj hoteli ujeti sami. Vouгри bi ga ustrelili, in kaj bi vi imeli od tega? Bi hoteli, da ta mali otrok ostane brez očeta, to bi hoteli," je prav togotno začela vpiti Jolanka.

Mladi Kalman, ki je spoznal, da gre Jolanka predaleč, jo je prijel za roko, medtem pa se je boter začel znova režati:

"Glej, mlado žrebico, kako hrže! Te besede boš morala še nekoč požreti, to ti povem," je zagrozil. Pokazal je na mizo, kamor je odložil svoj klobuk z rdečo zvezdo na njem:

"Poglejte jo vsi! Ta bo odslej vladar in ona je prišita na moj klobuk. Prva v vasi," je svareče pribil.

Mladi Kalman, ki ga je opogumil ženin nastop, je posadil Jolanko na svoj stol in sam stopil pred botra:

"Tako vam povem, boter. Na fronti sem preživel hude stvari in tja nihče ni šel zato, ne mi ne naši nasprotniki z rdečimi zvezdami, ampak so nas v to prisilili. Kaj sem jaz počel, vas ni nič briga in veste veliko figo, kje sem jaz bil. Zato vam sedaj takole povem: če bi bil sam na tem svetu in če se mi ne bi smilila vaša družina, bi vas sedaj razrezal na koščke. Zmeraj ste bili lažnivec in izkoriščevalec in kot kaže, če se vam bo posrečilo, boste to tudi še naprej, saj znate plašč po vetru zelo dobro obračati. Ampak povem vam še nekaj: kar koli se bo odslej zgodilo pri naši hiši ... pazite se! Opozarjam vas, da si imamo vsi kaj povedati. Zdaj pa ven," je še zakričal ves zaripel.

Botru je jemalo sapo in po zadnjih besedah je preteče posadil klobuk na glavo ter odvihral skozi vrata. Jolanka je pritisnila otroka in svoje telo k možu in oba sta v objemu zajokala.

Stari Kalman se je vso noč premetaval po postelji in v dolgi noči so se mu prikazovale različne slike. Toliko dogodkov se je zvrstilo te dni, da jih ni bilo mogoče dohajati. Ko se je svitalo, je z dvorišča zakričal boter:

Kalman, vstani! Rusi so v vasi. Pri tebi bodo imeli štab. Pa pazi, kaj boš delal," je še naročil. V njegovem glasu je Kalman jasno razločil poleg grožnje tudi strah.

"Torej dobro, da sta mlada tako odločno nastopila," je v začetku pomislil, potem pa je tudi njega začelo glodati. Ko je to tako premleval, se je odpravil odklenit hišo, ki so jo po odhodu Madžarov sedaj prvič zaklenili, in se začel spraševati:

"Kaj smo mi krivi? Zakaj nas ne pustijo mirno živeti?"

Ko je odklenil, je na dvorišču zagledal polno vojakov, in še so prihajali. Pred njimi je stal oficir v široki okrogli kapi. Čez čas je zakričal in vojska se je hitro postavila v red. Kalman je imel kaj videti: sestradani obrazi, neurejena zunanost in skromna oprema, a divje, pri mnogih poševne oči in veliko orožja. Postalo ga je resnično strah. Poveljnik je zamahnil z roko in boter, ki je stal dva koraka za njim od strani in je Kalmana spominjal na ubogljivega kužka, mu je uslužno pristopil in se priklonil. Nekaj časa sta se pogovarjala, nato pa je poveljnik znova zakričal in vojska je šla narazen, razmeščat se po hišah. Boter je stopil proti Kalmanu, ki je že med tem na stežaj odprl vrata in dejal:

"Poveljnik bo pri vas. Čez dan bosta tukaj še telegrafist in pribočnik. Glej, da bo vse v redu!"

Poveljnik je Kalmana po vojaško pozdravil in se odpravil z botrom v veliko sobo. Boter je kmalu znova odprl vrata in stopil čez kuhinjski prag ter posmehljivo pogledal proti mlademu Kalmanu, dopovedujoč mu, da je mladi mož premajhen za njega in da je njegova dobra volja, kaj bo s tole hišo v prihodnje.

"Tako! Ruse spoštujte! Uredil sem, da sem vam jih ni treba bati. Upam, da mi boste za to še nekoč hvaležni. Mi smo v Jugoslaviji in oni so naši osvoboditelji, mi pa njihovi prijatelji. Drugače se je godilo ljudem na Madžarskem, ker so oni njihovi sovražniki. Sicer pa bodo tudi Rusi kmalu odšli in tedaj bomo mi gospodarji. In pazite, kaj boste govorili!"

Nato je dvignil pest k čelu in začel kričati:

"Smrt fašizmu, svoboda narodu! Živel Stalin!"

Botrov nastop je bil prav smešen: njegova kriva postava in klobuk z rdečo zvezdo sta domačim razpotegnila ustnice v nasmeh, a vedrino je na njihovih obrazih hitro nadomestila skrb. Boter se je nerodno obrnil na petah in odkorakal, domači so pa začeli že vajena opravila. Le gostje so bili drugi. Kalman je že dobro vedel, da z vinom, ki ga ponudi gostom, lahko marsikaj doseže, zato je vzel steklenico in odhitev v klet. Z visokim gostom sta se hitro spoznala in ko je hotel stopiti čez vhodni prag, hiteč po drugi liter, je iz kleti zaslišal strel. Kalman je obstal, poveljnik pa je skočil na dvorišče in se pognal v klet, tako da ga je Kalman komaj dohiteval. Pohitela sta po stopnicah navzdol in zagledala nenavaden prizor: vojak je pil iz luknje v sodu. Ko ju je zagledal, se je strumno zravnal, oficir pa je iz toka vzel pištolo in vojaka ustrelil. Kalman je stal kot vkopan in zgroženo opazoval na tleh vojaka, kako mu iz prsi teče kri, nato rdeče vino, ki teče iz soda, nato oficirja, ki pospravlja pištolo v tok. Oficir se je tako hitro kot prej navzdol, sedaj odpravil po stopnicah navzgor in Kalman mu je opotekajoče sledil. Hlad na vročem čelu ga je opozoril, da je nekje izgubil svoj klobuk. Že je hotel nazaj v klet, ko mu ga je neki vojak potisnil v roke. Ravnokar, ko se je z njim hotel pokriti, je videl, kako vojaka neseta iz kleti ubitega tovariša, z litrom rdečega pa hiti drugi vojak v hišo. Sedaj je strah pred Rusi že mejil na paniko. Odpravil se je v kuhinjo, kjer so ga čakali domači. Posvet je bil dolg in glavni sklep je bil: ponoči bosta ženski z otrokom spali na podstrešju, moška pa v mali sobi. Vse drugo bo po starem.

Rusi res niso bili dolgo in z njimi več ni bilo posebnih težav. Res da so po vasi marsikaj pokradli, ampak to v primerjavi s tem, kako divji svet je to bil, ni bilo nič hudega. Z madžarske strani so prihajale vesti o njihovih grozodejstvih, toda sča hudo dejanje.

Neko jutro, minilo je menda nekaj tednov, je na dvorišče prijahal boter na rjavem konju. Ko je Kalman stopil na prag, se je nad prizorom začudil, kajti Kalman ni botra nikdar videl na konju.

"Niti nihče v vasi ni menda nikdar zajahal kakšnega konja," je pomislil. Konje so imeli le za vprego. Sedaj pa boter na konju, sredi dvorišča, z visokimi svetlečimi čevlji, v vojaških prič hlačah in v vojaškem suknjiču, na glavi pa ozka kapica z rdečo zvezdo.

"Kalman, zdaj bo v tvoji hiši partizanski štab. Jaz sem komandant in odslej boš stregel meni. Sicer bom spal doma, pri tebi bodo pa drugi partizani. Ponoči so Rusi oblast predali meni in odšli domov, kajti vojne je konec."

Potem se je v dvignil in zakričal:

"Zmagali smo! Smrt fašizmu, svoboda narodu!"

Iz toka je vzel pištolo, se na konju znova dvignil in ustrelil trikrat v zrak, nato pa, režeč se, da se mu je v kotu razpotegnjenih ust zasvetil srebrni zob, hitro zasukal konja in ga pognal z dvorišča.

Nova oblast se je utrjevala in ljudje so postajali vse bolj mirni. Botru se je pridružilo še nekaj ljudi in oblekli so uniforme, prišli pa so tudi taki, ki so govorili slavsko, kot so rekli domačini. Tudi sedaj, prav tako kot prej za časa Madžarov in potem Rusov, je morala nova oblast imeti vse potrebno. Ljudje so morali dajati in dajati. Če se je kdo upiral, je hitro bil obtožen česarkoli, zato so se ljudje tudi nove oblasti začeli vedno bolj bati. Boter se je na oblasti hitro utrdil in vaščani so ga morali spoštljivo pozdravljati.

Bilo je poletnega dne, dan je bil kakor nalašč za žetev, je boter poklical Kalmana v štab. Velel mu je, naj sede sicer in mu suho dejal:

"Gradimo novo socialistično domovino, kjer bomo vsi enaki. Za domovino se je treba žrtvovati. Gradimo boljše prihodnosti in vsak mora za to prispevati svoj delež. Kmet je kapitalistični element, delavec pa napredni človek, ki gradi industrijo. Zato je kmet dolžan omogočiti delavcu, da bo ta lahko zgradil tovarno in imel hrano in kurjavo. Tako nas uči naš Tito," je pokazal na steno.

Kalman, ki ni razumel ničesar, kar mu je govoril boter, je strahoma dvignil pogled proti stropu, pod katerim je poleg človeka z nevarnim pogledom in košatimi brki visela še druga slika. Toda o tem ni mogel premišljevati, kajti boter je nadaljeval:

"Zato pa si takole zapomni. Obleke in čevlje zloži v kovček in vzemi nekaj hrane. Jutri boste trije iz vasi odšli s prvim vlakom na udarniško. Na Pohorju boste sekali les in s tem gradili svobodno domovino. Smrt fašizmu," je še zakričal in z odločno kretnjo potisnil Kalmana iz sobe.

Kalman, ki je hotel ugovarjati zaradi žetve, sploh ni prišel do sape.

"Zdaj, ko sem mislil, da smo se najhujšega rešili," je pomislil. Stopil je v kuhinjo in razložil domačim. Mladi Kalman je vstal in hotel iti ugovarjat, toda prosočne roke žensk in očeta so ga zaustavile. V nemoči je Jolanka siknila:

"Vedela sem, da je to zver" in odhitela k svojemu otroku v malo sobo.

Kljub odsotnosti gospodarja so žetev lepo pospravili. Nastopil je čas mlačve. Nekega toplega večera so se morali vaščani zbrati na dvorišču in Kalman se je pred njimi razkoračil ter začel počasi govoriti:

"Gradimo socialistično domovino, kjer bomo vsi enaki. Državo treba industrializirati. Medtem ko se vi mastite za obloženimi mizami, delavci v tovarnah stradajo. Tako izkoriščanje je treba odpraviti. Naša oblast je naročila, da kmetje morajo del svojih pridelkov oddati državi. Določena je komisija, ki bo oddajo živil izvajala. Upirati se tej komisiji je najstrožje prepovedano! Smrt fašizmu!"

Ljudje, ki so slutili, da botrov sklic ne pomeni nič dobrega, so se razšli brezvoljno. Oddaja živil se je začela. Nekateri, ki so vohljali za druge, so lahko zadržali pri hiši marsikaj. Začelo se je skrivanje različne hrane in pridelkov. Za Kalmanovo hišo je bilo določeno oddati tudi lonec masti. Ker je z mastjo šlo pri hiši že na tanko, se je mladi Kalman odločil.

"Jolanka, lonec masti bom skrivaj zakopal v gnoj. Dobro ga bom zavil, da smrad ne bo prišel noter. Kaj praviš?"

Jolanka se je z možem strinjala in Kalman je delo dobro opravil. Toda take zvijače so se domislili tudi drugi in komisija, ki ni mogla nabrati zapovedanih količin, je prevaro kmalu odkrila. Tako je nekega popoldneva boter poklical Kalmana in mu dejal:

"Komisija bo šla s teboj in razmetal boš gnoj!"

Kalmana je boter zares presenetil in obraz mladega moža je povedal vse. Mast so kmalu našli in o tem boter več ni govoril. Le Jolanka je večkrat rekla:

"S tega ne bo nič dobrega."

Minilo je dobra dva tedna, ko so se Jolankine slutnje uresničile. Vojaški kurir je stopil v hišo in položil papir na mizo:

"Kalman, tukaj podpiši, da si prejel pošto!"

"Kaj pa je to," je presenečeno vprašal Kalman.

"Poziv."

"Kakšen poziv?"

"Poziv v vojsko."

Na družino je legla težka mora. "Pri hiši več ne bo moškega," je hudo spoznanje kot temna senca obviselo v zraku in udarilo vsakega posebej tako boleče, da se ni nihče hotel prvi oglasiti.

"Tudi Kalman je samo enkrat pisal s Pohorja," se je končno potožila Kata in s tem je bilo hudo breme, ki je znova padlo na družino, sprejeto kot dejstvo.

Ženski sta se sicer poskušali spomniti, kako bi lahko Kalmana zadržali doma, toda kaj pametnega jima ni prišlo na misel. Kljub temu je rekla Kata:

"Kalman, idi k botru. Mogoče se nas bo sedaj usmilil."

"Mati, veš da tega ne bom storil. To komaj čaka, saj me hoče do kraja ponižati. Zdaj je močan, toda tudi za njega se bo našel bič," je preteče zaključil. Vsi so vedeli, da Kalman ima prav. Ni preostalo torej nič drugega, da gre v upanju, da se bo tudi to srečno končalo.

Ko je stopil iz kuhinje, se je na pragu velike sobe pojavil boter:

"Videl sem kurirja pri hiši. Če se ne motim, boš odslužil svoj dolg domovini. Vsi služimo domovini," je dodal v zanosu.

Kalman bi ga najraje ubil. Po tihem se je zaklel, da bo to tudi nekoč zares storil. Toda svojega peklenskega naklepa ne bo nikomur povedal. "Niti Jolanki ne," je sklenil.

Slovo od mladega Kalmana je bilo zelo boleče za obe ženski in tudi Kalman se je s težkim srcem poslovil od doma. Nekateri vaščani, ki se še niso vključili v življenje nove oblasti, so prišli Kalmana pozdravit. Vsi so vedeli, kdo je Kalmana poslal služiti v mornarico, ki je bil najdaljši vojaški rok. V vojsko so morali še nekateri, ki so se srečno vrnili z vojne, nekateri, ki so se hitro priklonili novi oblasti, pa so imeli razne ugodnosti. Boter jim je delil živilske karte zelo radodarno, zato pa jih je zmanjkovalo za druge in tudi skoraj nihče od onih ni šel služiti vojske novi državi, čeprav je boter velikokrat herojsko dejal:

"Okupatorju ste služili, svoji domovini pa ne bi!"

Ženski sta poskušali gospodariti tudi brez moške delovne sile. Kmalu sta se navadili vseh del, tudi najtežjih. Sedaj je v štabu stregla Kata. Proti jeseni, ko je bilo največ dela, je Jolanka opazila, da se boter zmeraj pogosteje pojavlja v njeni bližini. Čeprav jo je to jezilo, se zanj ni zmenila veliko, saj ji je obilica dela dovoljevala le nekaj ur spanja na noč in je bila že povsem izčrpana. Tudi otrok je opazil, da je mama zmeraj manj pri njem in je postajal jokav.

Kata je tisto jutro vpregla konja zelo zgodaj, saj sta vstali še v temi, da bi čimprej naložili voz gnoja, ki ga je potem odpeljala na Duge njive, kajti čas setve je bil pred vrati in njivo je bilo potrebno za to pravočasno pripraviti. Jolanka je taščo pospremila do podoken in ko je voz izginil za hišo, je pohitela v hišo, da bi nahranila otroka. Ko je stopila v predprostor, so se na veliki sobi odprla vrata, med njim pa je stal boter. Začudila se je, da je boter že tukaj, ko pa je zmeraj prihajal, ko je sonce bilo že zelo visoko. Boter je razpotegnil usta v nasmeh, da se je pokazal njegov srebrni zob in sladkobno dejal:

"Jolanka, ti ni nič dolgčas po možu?"

"Mi je."

"Razumljivo! Vsaka ženska potrebuje moškega," je dejal in stopil proti njej in žile na vratu so se mu napele. Jolanka je takoj spoznala njegove namere in se je odločila bojevati do

konca. V njej je zagorela tista odločnost, ki jo je boter že enkrat skusil. Zato je pogumno odgovorila:

"Pa še kako bi ga sedaj potrebovali, ko je toliko dela. Nekateri pa živijo kot grofje," je jasno namerila svoje puščice.

"Jolanka, če boš z mano dobra, se bo pri vas kmalu vse izboljšalo," je bil neposreden boter in jo je že hotel prijeti za roko. Jolanka je odskočila in se postavila ob steno:

"Ne dotikajte se me. Nimate pravice!"

"Jaz imam vsako pravico," je stopil še bliže, da bi jo zagrabil za roki, toda Jolanka je hitro odskočila in se mu izmuznila. Mrzlično je v mislih iskala možnosti rešitve, toda nobena se ji ni zdela v redu. Hotela je zbežati na dvorišče, toda materinski nagon jo je pognal v malo sobo. To je očitno tudi čakal boter in jo je med vrati prestregel. Stisnil jo je okoli pasu, toda Jolanka, ki je na sebi začutila ostudnost tega starega moškega, mu je nagonsko zasadila prste v oči, da je popustil, v naslednjem trenutku pa je njeno koleno zadelo vsiljivca v mednožje, da se je ta zgrudil. Šele sedaj se je zavedla, kaj je storila, toda poti nazaj več ni bilo. Njen obrambni mehanizem ni popustil in v naslednjem trenutku je rekla.

"Ti svinja umazana izkoriščevalska. Zdaj pa grem k tvoji ženi in ji vse povem, in tudi tvoji otroci, ki so že veliki, bodo vse to slišali. Doma pa lahko pokažeš, kam sem te zadela."

Res se je napotila proti njihovi hiši. Vedela je, da bi ga bilo pri njih ovaditi brez pomena, saj so se ga tudi doma vsi bali. Zato je sklenila, da ne bo šla v hišo, botru bo pa povedala, da je bila pri njih.

Tako je tudi storila. Ko se je vrnila, je boter sedel pri mizi v veliki sobi in kadil. Videlo se mu je, da ga dajejo bolečine. Skozi odprta vrata je zaklicala:

"Bila sem pri vas in vsi so slišali mojo zgodbo. Slišali so jo še nekateri drugi in na ušesa bo prišla tudi takim, ki bi jih znalo skrbeti, da ima ta oblast oblastnike, ki ji delajo sramoto. Boste zdaj upali domov, pred svoje otroke," je vprašujoče zagrozila.

Boter je grozeče pogledal proti njej, vendar se mu je poznalo, da ga je zadela sedaj še huje kot prej s kolenom. Nezmotljivi čut ji je dejal, da ga je premagala.

"Boš ti že videla svoje. Ob prvi priliki te ustrelim kot psico," je siknil skozi zobe, toda Jolanka je jasno razločila glas premaganca, zato se je jadrno obrnila in šla nahranit otroka.

Severne sape so postajale zmeraj bolj mrzle in naznanjale prihod zime. Tisti dopoldan se je po dvorišču zvrstilo že precej ljudi in tudi miličniki so prihajali in odhajali. Kata in Jolanka sta se odpravili pulit repo in ko sta se vrnila, bilo je nekaj čez poldan, sta opazili, da je velika soba na stežaj odprta, iz nje pa je bilo skoraj vse odnešeno. Le tu in tam je po tleh ležalo nekaj papirjev. Oblast je odnesla njihovi omari, postelji, mizo in nekaj stolov, pa tudi vse tisto, kar so oni nanosili bogve od kod. V kotu je ležal le polomljen stol in nekaj praznih pletenk in steklenic so pustili. Stopili sta v prostor in na licih jima je zasijalo kot otrokoma. Od radosti sta se trdno objeli in med njima se je porušila tudi zadnja ograja; rivalstvo, ki je tako prisotno med materjo in snaho, so hude življenjske preizkušnje premagale. V predpasnika sta si obrisali solzne oči in kot da bi si povedali, sta sedli za mizo in začeli moliti. Nato sta prinesli jedi, Kata je pa skočila po liter rdečega. Njuno proslavljanje je teklo v znamenju ugibanj o zadnjih dogodkih, besede so se pa zmeraj bolj pogosto vračale k možema. Jolanka jima je natočila in dvignila kozarec, da bi jima nazdravila, ko je na vratih potrkal. Duši sta jima v strahu otrpnili in v hipu sta se obrnili k vratom.

"Kalman," je skočila Kata proti njim in njen kozarec je zletel po tleh. Veselje je bilo neizmerno.

"Toliko sreče v enem dnevu," je skočila tudi Jolanka in objela tasta. Nekaj časa so se tako držali, potem pa, ko je odložil svoj kovček k peči, je Kalman dejal:

"Odslužil sem jim. Na Pohorju je že sneg in več ni mogoče sekati. Dobil sem tudi odpustnico in spomladi se mi več ni treba vrniti. Kaj pa vidve tako proslavljata?"

Ženski sta ga hiteli urejati in mu nositi hrano in nalivati pijačo. Vmes sta mu pripovedovali, kako sta našli danes zapuščeno veliko sobo in ga prepričevali, da se je hiša po dolgih letih rešila nadloge. Jolanka, ki je že tudi malo spila in ker ni bila vajena pijače, se ji je hitro poznalo, je zavzdihnila:

"Oh! Če bi se vrnil še moj Kalman, potem bi pa bili zares srečni. Zdaj vama pa povem, kaj je ..." je začela, a se je takoj ugriznila v jezik, kajti že je hotela povedati o svoji veliki preizkušnji, ki sta jo poznala le ona in boter.

"Dobro, da sem se še pravi čas ustavila, kajti vse, kar bi povedala, bi lahko v teh razmerah pustilo senco nezaupanja," je razmišljala Jolanka med pripovedovanji, ki so tekla vse do večernih opravil. Zvečer so za silo pospravili še veliko sobo, po dolgem času spet zaklenili vhodna vrata in legli k počitku.

Medtem se je z botrom godilo drugače. Prepričan je bil, da vse o pripetljaju z Jolanko vedo tudi njegovi gospodarji.

"Kajti, če ne bi vedeli, me ne bi premestili," si je razlagal svoje novo, manj udobno službo.

Tudi doma ga je bilo sram, zato je zaradi občutka krivde in sramu pred odraščajočimi otroci bil zmeraj bolj prizanesljiv. Žena si je te spremembe razlagala z njegovimi leti, ki so se mu zmeraj bolj poznala.

Po dobrih dveh letih vojaščine se je vrnil mladi Kalman. Družina se je sedaj okrepila in kmetijo so medtem domači postavili na noge. Z obvezno oddajo živil je oblast prenehala, vendar ljudem ni dala miru. Novi davki in zahteve po kmečki zemlji so ljudi vznemirjali. Nепrestano so jih priganjali tudi na sestanke, kjer so govorili zmeraj isto. Ljudem so njihove hvale in obljube vedno bolj presedale, vendar ni prišlo nikomurniti na na misel, da bi kaj ugovarjal. Nekateri so sicer v začetku poskušali, a jih je kmalu doletela kakšna nevšečnost in hitro so spoznali, da oblast išče prav to in na njih potem kaže, kaj se zgodi s tistimi, ki jim nova oblast ni po godu. Z udarniškim delom so zgradili združni dom in vsepovsod so visele slike Tita in Stalina. Zdaj so ju že dobro poznali, saj je boter, ki je bil še vedno skoraj glavni, to nenehno ponavljal. Kakor ne on, tako tudi drugi niso vedeli, kaj bi naj ta dva dobrega storila za njih, ljudje so pa razmišljali takole:

"Če sta tako dobra in pravična, bi morala poznati tudi njihovo siromaštvo in oholost njunih podrejenih."

Tudi tisti večer so v vasi sklicali sestanek. Glavnih niso videli še nikoli tako živčnih. Ljudje so posedli, toda glave so se začele počasi dvigati, ena za drugo, proti stropu. Pogledi so jim zastajali tik pod njim, kajti na steni je sedaj visela samo ena slika.

"Manjka Stalin," je šlo skozi njihove možgane. Slutili so, da ne bo nič dobrega, zato so poglede previdno spuščali proti tlu in jih tam pustili, ter čakali. Kmalu se je oglasil ta glavni,

doma nekje s Slavskega in dolgo govoril. Večkrat je udaril tudi s pestjo po mizi, vendar to ljudi ni vznemirjalo. Strepotali so le takrat, ko je dejal:

"Tovariši, tudi med nami so izdajalci, zato moramo biti budni!"

Začeli so gledati naokoli in šele sedaj opazili, da manjka boter.

"A je boter izdajalec? Morda pa se je svojim zameril," so še v mislih modrovali. Toda preizkušen a previdnost je bila dovolj močna zavora, da njihovih misli ni mogel nihče razbrati.

Ko je stari Kalman prišel s sestanka, je našel v kuhinji jokajočo botrovo ženo. Kata mu je začela razlagati, da so miličniki botra odpeljali in rekli, da naj jo bo sram, ker je njen mož izdajalec.

"Kaj pa je storil tvoj mož," je malce s strahom vprašal Kalman.

Žena je globoko zavzdihnila in začela pripovedovati:

"Pravzaprav sem jaz vsega kriva. Tisto jutro je imel priti nekdo od glavnih. S Slavskega. Mož mi je naročil, da naj vse lepo pripravim, ker se bodo pri nas zbrali zjutraj pomembni ljudje. Od tega si je obetal napredovanje, vendar je še dejal, da moramo biti zelo previdni, ker je ta človek brez milosti in nepredvidljiv in da so se časi obrnili na glavo."

Tu se je zaustavila in zajela sapo, kajti po licu so ji začele teči solze in med hlipanjem je nadaljevala:

"Mož je že prejšnji dan bi povsem spremenjen. Govoril je, da pridejo zelo zgodaj in da imajo nekoga odpeljati, ker je stalinist. Zvečer smo zgodaj legli, vendar je, preden sva zaspala, skočil na postelji in z grozečim glasom naročil, naj snamem v veliki sobi tega prekletega Stalina s stene in naj ga tako skrijem, da ga ne bo nihče našel, ker je on naš največji sovražnik. Kot zmeraj, sem ga tudi sedaj ubogala in nisem nič spraševala. Snela sem sliko in jo skrila v kleti za sod. Zjutraj so res prišli. Glavnega med njimi ni bilo mogoče zgrešiti, saj je njegov globoki glas - kot da bi prihajal iz soda - takoj dal slutiti, da gre za nevarnega človeka. Ob prihodu ni štedil s kletvicami in smehom in za njim so se morali smejati tudi drugi. Veselo so stopili v veliko sobo, kjer je že bilo vse pripravljeno za njihov zajtrk in takrat se je zgodilo: glavni je zakričal kot ranjena zver, skočil na stol, vrgel sliko na tla in začel skakati po njej kot zmešan. Vsi drugi so stali okoli njega kot vkopani. Ves rdeč je skozi kletvice naročil, naj mojega moža vklenejo in malone odnesli so ga v avto. Nato se je kolona je skupaj z mojim možem odpeljala."

"Torej si sliki Stalina in Tita zamenjala," je ugotovil Kalman.

"Da! Ti dve imeni sem zmeraj zamenjevala."

Kalman se je presedel in najprej ni vedel, kaj naj še reče. Drugi so sedeli bolj stran in gledali botro. Ker se je zavedala, kako je tej hiši škodil njen mož, ji je bilo še bolj nerodno. Toda kam naj gre po tolažbo in zaščito? Vedela je, da v vasi ni hiše, kjer bi jo prijazno sprejeli, zato se je odločila, da kljub temu pove svoji botrini. Sedaj ji je bilo lažje.

Njene misli so si pri sebi ponavljali tudi poslušalci. Ko je vstala, da bi odšla, je še šla s pogledom od oči do oči in ugotovila: v njih ni maščevanja. Ko se je odpravila h izhodu, je za njo še pomirjujoče dejal Kalman:

"Botra, kar je, je. Mogoče boš pa sedaj lažje živela!"

BRATA

Do žganjarne, ki je bila postavljena proti vrhu slemena, na zgornjem koncu vinograda, je vodila ozka gaz. Zima se je že prevesila v drugo polovico, tako da je gaz bila že kopna in so izpod shojene, redko raztresene slame po njej vodile jasno opazne stopinje čevljev, ki so jih naredili zimski moški škornji, manjše stopinje pa so razkrivale, da je tukaj hodila tudi ženska noga. Blato je ponovno zamrznilo, kajti mraz je znova pritisnil in na že precej nizki snežni odeji naredil ledeno skorjo.

Žganjarna je preživela že kar nekaj generacij in pogled nanjo je bil prav idiličen. Iz črnordeče strehe je gledal visok ozki dimnik in silil med češnjeve veje, ki so se razgrnile nad streho kot da bi široko žensko krilo hotelo skriti svojega otroka pred nezaželenimi pogledi. Tudi češnja je, sodeč po debelini svojega stebela, morala preživeti že več rodov. Zrasla je tik ob žganjarni, za njo pa je bila ob cesti, ki je vodila mimo, proti dolini, porezana gabrova živa meja, tako da se je zdelo kot da bi ob hiški nekdo zgradil nizko široko steno.

Streha iz starega bobrovca je pokrivala nizke stene iz borovih, grobo stesanih brun. Cimprani zgradbi, iz katere rež je že mnogokje odpadlo blato, pomešano s plevami, da bi bolje vezalo, in je najbrž nekoč skrbno mašilo vrzeli med brun, tako da se ni dalo videti skozi, in da je branilo notranji prostor pred mrazom, se je poznalo, da je že precej časa niso obnavljali. V prednjo steno, ki je gledala proti rahlo se vzpenjajočemu slemenu in je k njej vodila potka, so bila vgrajena vrata iz grobo izžaganih debelih desk. Zapirala so se s starinsko kljuko, ki jo je izdelal kovač že bogve kdaj. Vrata ob kljuki so bila okovana in so se zaklepala s težkim ključem. Na južno stran, kamor se je proti grapi, zarasli z akacijo in divjim trnjem, spuščal vinograd, je kot skrbno oko, ki nenehno zre po vinogradu navzdol in čuva svoje trse šmarnice, gledalo majhno kvadratasto okno. Vanj je bil vgrajen močan železni križ, tako da skozenj ni bilo mogoče priti, četudi bi si kdo to drznil. Štiri majhna umazanozelena stekla, vstavljena v okno, so pritlikavi brunarici dajala skoraj čaroben videz. Skozi okno se je težko kaj videlo, a so dajala notranjosti edini vir dnevne svetlobe, kajti drugi dve steni sta bili brez vsake odprtine.

Tam je namreč stala zidana peč, v kateri je bila luknja, v njej pa kotel za kuhanje žganja. Bila je prav pripravna za dremež, kajti pozimi, ko je tam iz panonskih ravnih vlekel sem gor, na breg, sever in sikal skozi reže v steni, je prav prijetno grela, zato so obiskovalci, ki so bili pozimi kar pogosto tukaj, nekaj zaradi preganjanja zimskega dolgčasa, a morda še bolj zaradi kupice žganja, ki ga je bil deležen prav vsak, radi posedali na njej in z nogami bingljali skoraj po tleh. S sadjem, ki je bilo nabito v kadi ali sodu od jeseni, da je zavrelo in se je sladkor spremenil v alkohol, pa ostanki kakšnega vina, je žganjar kotel napolnil in ga pokril s klobukom. Ta gornji del kotla je imel pritrjeno dve dolgi cevi, ki so ju potem vtaknili v cevi, štrleči iz čebra. Stik med kotlom in klobukom je žganjar zadelal z mokro laneno vrvico, spoja cevi klobuka in čebra pa je ovil z mokrima lanenima trakovima, tako da se alkoholni hlapi niso mogli izgubljati v prostor. Čeber je bila hrastova kad, polna hladne vode, kjer so se hlapi, ki so prihajali iz kotla po cevah, zgoščevali in v loncu, postavljen v jami, izkopani v ilovnata tla pod cevema, ki sta štrleli iz kotla spodaj, je iz dveh lanenih vrvic, ki sta bili v spodnjem delu spleteni v eno, curljala topla omamljajoča tekočina. Vonj toplega prvega žganja, ki so mu rekli najga, je zgoščeval topli zrak v zatohlem in dremajočem prostoru. Žganjar je občasno odprl vratca na peči, priložil kakšno grčo na ogenj ali pa prižgal suho borovo trsko, da bi preizkusil, če je v tropinah še kaj alkohola. Gorečo trsko, skalo, je podržal nad klobukom, nanj pa vlil malo tekočine, ki jo je prej nacedil

izpod čebra, in če je tekočina zagorela, se je kuhanje nadaljevalo. Ko pa je tekočina zagorela le še v kratki plamenček in hitro ugasnila, je žganjar rekel:

"Dol je!"

Z gospodinjo ali s kom drugim, ki je bil takrat pri roki, sta snela klobuk, tako da je iz kotla zabrbotalo in je alkoholna para napolnila prostor, da človek ni videl človeka, in sta dvignila kotel iz peči ter ga odnesla za žganjarno, kjer se je kadeča in smrdeča tekočina razlila po pobočju, in če je vlekel proti vasi veter, so rekli:

"V Gergarini žganjarni je dol!"

Še lepše pa je v žganjarni dišalo, ko je bilo na vrsti prežiganje. Žganjar je takrat najgo, dobljeno pri prvem žganju, zlil v čisti kotel in vsebino ponovno kahal, tako da je priteklo pravo žganje. Spretnost pri tem ni bila odveč, saj je bilo potrebno zelo dobro paziti, da ni v posodo natekla tudi voda. Takrat je žganje postalo belo in slabotno, in tako je za vsakega gospodarja bilo velika sramota. Ob takih prilikah, ko se je v vasi vedelo, da bo v tej ali oni žganjarni dol, so bili obiskovalci bolj pogosti, kajti treba je bilo žganje preizkusiti. To je bil pravi ceremonial. Z majhnim kozarcem iz debelega stekla in s podstavkom so iz lonca zajemali žganje in ga pokritega z dlanjo tresli in opazovali, če drži venec. Če so kroglice na robu tekočine hitro izginile, žganje ni bilo kaj prida. Pri preizkusu so malo povohali in ob dovolj močnem in dobrem žganju raztegnili obraz v zadovoljni nasmeh, nato pa nagnili na dušek.

Žganje je gospodar kahal več dni in noči in gospodinja mu je prinašala hrano ali ga je pa podnevi zamenjala. Zvečer so prišli sosede, botrina in znanci, tako da so pogovor, kartanje, kakšno posušeno sadje, kliton ali pa cvrtina krajšali dolge zimske večere. Nekateri so zaradi težkega zraka, ki je visel v prostoru in zaradi popitega žganja tudi omagali in zadremali, a to ni nikogar motilo. Le občasno, če se je komu tako zazdelo, je dremajočega kdo malo dregnul, in če je ta v snu kaj povedal ali pretegnil krvave oči, je to izzvalo krohot in zarezalo v nočni dolgčas.

Tisto popoldne, ko so se že kapljice, ki so čez dan tekle s strehe, podaljševale v ledene sveče, da bodo te, če ne bo diha pomladi, ki je že tam iz neznanih krajev sramežljivo začela kukaki na pokrajino, zmotil mrzel sever ali pa bo zrak zgostila grda megla, ponovno zasijale v biserni svetlobi še precej nizkega sonca, je stari Gergar, sedeč na nizki pručki in s hrptom naslonjen na toplo peč, kimal v toplo žganjarno, vendar skrbno pazeč, da ne bi curek v loncu prenehal razbijati mrtvo tišino njegove žganjarne. Njegove misli so se občasno bistrile in uhajale domov, v štalo, kjer sta prav sedaj morala njegova sinova odmetavati gnoj izpod krav in divjega bika, snaha pa je morala sedeti na pručki pod Liso ali Šeko in katero od njih dojeti.

"Kako lepo bi bilo, če bi se Štefan poročil od hiše," je polglasno zavzdihnil. "Tudi Barici bi odleglo. Ti prepiri ji bodo dušo raztrgali. Kako se le moreta brata tako sovražiti?" se je še vprašal in, oprijemajoč se roba peči, počasi dvignil in preizkusil, če bodo kolena vzdržala ter se pripognil, da bi s kozarčkom zajel curek in prižgal skalo.

Ogenj je v peči dogoreval. Gergar je dvignil klobuk na kotlu in čakal, da pride pomoč, saj je bilo v njem že pri koncu in lahko bi se tropine prismodile. Znova je sedel na pručko in skozi odprta vrata se je v ostro noč kadila pregreta para. Glava mu je začela lesti med kolena in težke misli so ga pognale v nemiren dremež. Telo je zaslutilo nekakšen šum in Gergar je počasi dvignil plešasto glavo, pokrito z obrobkom zaraščenih mastnih las in silil čez ušesa, proti vratom, kajti v podbojih je stala silhueta skrivenčene postave. Skozi meglo že razkajene pare

je od zadaj sijala mesečina mrzle noči in risala podobo človeka zelo krivih nog, z vstran zapetim predpasnikom, debelim zimskim suknjičem in značilnim klobukom.

"Jožef, klobuk ti je padel," je prišlek pozdravil Gergarja.

"Čakam, da kdo pride;" je odzdravil Gergar znanca.

Z Dijaškini so bili stara botrina. Nekoč sta bili obe kmetiji zelo močni in sta v vasi nekaj pomenili. Zdaj je tam ostal le še stari Feri, a so mu vsi rekli Dijaški, kot so njihovi hiši pač zmeraj rekli. Ob vsaki dobri priložnosti, predvsem če se je malo bolj napil, se je Dijaški zmeraj rad nasmejal:

"Jaz pravzaprav ne vem, če sem na tem ali na onem svetu. Mene nosi od hiše do hiše in telo mi zapoveduje glavi. Edino kar moja glava še ve, je to, da me telo nikdar ne izda: zmeraj me pripelje tja, kjer kaj dobim."

"Zaprem, saj se je že razkadilo," je sedel na štor poleg Gergarja Dijaški. "Če hočeš, bova midva dvignila kotel," se je ponudil.

"Dajva!"

Starca sta vzela v roke cunje in prijela za vroča ročaja. Videlo se je, da sta to delo opravljala že desetletja, toda iztrošeni telesi sta kotel komaj privlekli za žganjarno. Postavila sta ga na srenast sneg in ga nagnila:

"Pazi, Jožef!" je za njim zakričal Dijaški.

Toda bilo je prepozno, kajti stari Gergar, ki mu je spodrsnilo, se je s kotlom, držeč se za njegov ročaj, prevrnil navzdol in za sabo potegnil še Dijaškega. Vrela tekočina se je razlila pod Gergarja:

"Feri, hitro mi potegni škorenj z noge!"

Dijaški je s spretnostjo, ki je ne bi bilo mogoče pričakovati, storil zapovedano in kmalu sta bila v žganjarni. V zakajenem prostoru, kajti iz kotlove luknje se je sedaj kadil dim in silil solze na oči, je Dijaški začel Gergarju oskrbovati nogo.

"Dobro si se poparil," je s svečo osvetlil pekočo nogo Dijaški. Z droga pod stropom je potegnil cunjo in jo namočil v čeber ter mu začel izpirati nabreklo rano, ki je krvavela in nabrekala pod kolenom, ko se je iz teme pojavil Jožek:

"Kaj pa vidva delata, oče?" je glasno vstopil starejši sin. Hitro je doumel situacijo in začel kričati. "Kaj niste mogli počakati, da pridem? Same težave so z vami. Daj sem," je iztrgal cunjo Dijaškemu iz roke in hitro zamotal očetovo nogo ter velel:

"Zdaj pa pojdite domov. Za nič ste na tem svetu, imeli bi pa še vse!"

"Jožek, saj bi razdelil, če pa se ne marata," je stokaje govoril stari Gergar. "Oba sta taka grobijana. P tudi ne vem, kaj bo takrat z nama z Barico," se je hotel braniti.

"Čas je, da gresta na oni svet," je grobo odvrnil Jožek in porinil očeta čez prag v temo. Nato se je obrnil k Dijaškemu:

"Če vas ne bi bilo sem ... Sicer pa je itak vseeno," je hotel stopiti ven, najbrž po kotel, ko ga je ustavil Dijaški:

"Z očetom se tako ne dela, če ti to še ni nihče rekel. Pa lahko noč!" je še dodal in hitro stopil v temo, saj je prav dobro vedel, da se mu ne bo prav nič dobro pisalo, če bo še kaj zinil. Jožek je še vrgel kotel v luknjo in zaklenil ter se tudi on hitro odpravil domov.

Na štedilniku je že dišal mlečni močnik. Barica je sedela na zaboju za drva in tiho jokala:

"Nesreča se nas nenehno drži. Bog, zakaj se nas ne usmiliš," je govorila vmes. Strah, kaj bo z možem, ko ima tako nogo, se je sedel vanjo in telo ji je povsem otrpnilo in huda slutnja ji je dušila telo.

"Ata bodo že še ozdraveli, mati," je taščo hotela hrabriti snaha in mirno mešala večerjo v loncu. Mlada bela roka, ki je v krogu vrtela kuhalnico v loncu, na zunaj ni izdajala njene napete notranjosti. Kmalu po poroki je kaj hitro spoznala, da pri tej hiši ne bo mogla najti družinske sreče. Jožek, njen mož je kmalu pokazal, da ni tisti človek, za katerega si je zapisala življenje. Mnogo bolj je bil z njo prijazen vedno vase zaprt Štefan, njegov brat. Čeprav bi ga gotovo hotelo imeti kakšno dekle, si nikakor ni hotel nobene izbrati. V začetku se je o tem z njim rada pošalila, a kmalu je spoznala, da je Štefan vanjo zaljubljen. Tudi sedaj je na sebi čutila njegove poglede, a proti mizi, kjer se je nemirno prekladal, si ni upala pogledati.

"Kaj bo iz tega," je zadrževala misli, ko je v kuhinjo vstopil Jožek.

"Oče dela samo težave. Če ne bo prepisal na mene, bom..." je vrgel kapo na klop in hotel sestiti, ko mu je Štefan odvrnil tako mirno, da je vse zmrazilo:

"Kaj boš?"

Jožek je skočil na sredo kuhinje in zavpil:

"Tebe nisem nič vprašal! Izplačal te bom, pa od hiše!"

"S čim me boš izplačal, ko pa nič nimaš," je še zmeraj mirno odvrnil Štefan in vstal, kajti slutil je, da se Jožek ne bo mogel zadržati. Stopil je proti vratom, ko se je vanj zakadil brat, toda Štefan se je, sluteč divjo jezo svojega brata, spretno umaknil in za sabo zaprl kuhinjska vrata ter izginil v vas.

Jožek se je pred zaprtimi vrati nemo zaustavil, nato pa skrušeno sedel za mizo in dejal materi:

"Vi bi tudi kaj lahko rekli! Jaz več zastonj ne bom delal, če ne bosta z očetom nič naredila!"

Barica je povabila glavo, vendar ni rekla nič.

"Večerja," je dejala v prazno Marica in postavila lonec na mizo ter v krožnike začela devati kadečo se jed.

"Močnik jih bo malo okrepil," je dejala in se nato napotila v sobo k tASTU.

"Mora jih zelo boleti," je rekla, ko se je vrnila v kuhinjo in prisedla k mizi, kjer sta, strmeč vsak v svoj krožnik, jedla njen mož in tašča. Odgovora ni bilo. Mučno tišino je prekinjal le zven žlic, ki so počasi zajemale iz krožnikov. Marica je začela pospravljati po mizi. Opazovala je moža, ki je, zakopan v dlani, buljil v drobtine, ki so ostale na mizi. Vedno bolj je čutila, da ga pravzaprav nima rada. Prizori njegovih grobih izbruhov so poplesavali pred njo in iz dneva v dan postajali bolj grozeči. Zahteve po prevzemu kmetije so izzivale dnevne prepire. Še bolj jo je skrbelo njegovo vedenje do očeta. Že mu je to omenila, a jo je grobo zavrnil. Hotela je nekaj povedati tudi v zagovor o Štefanu, toda pravočasno si je premislila, kajti to bi v njem dvignilo še hujšo jezo.

"Štefana bi imela rajši," ji je misel pognala na obraz rdečico, a se je hitro obvladala in boječe pogledala proti možu:

"To bo še za Štefana. On še ni večerjal," je postavila ostanek jedi v loncu na štedilnik.

Kot da bi se predramil, se je dvignil Jožek in zakričal proti ženi:

"Štefana ... ja ... za Štefana! Kaj misliš, da jaz nič ne vidim? Misliš, da sem slep?"

Kmalu je ostala v kuhinji sama, kajti tašča in mož sta odšla spat. Ko je pomivala posodo, se ji je zazdelo, kot da bi se pred kuhinjskim oknom pokazala senca, vendar v to ni bila prepričana. Kljub radovednosti, kdo le bi naj hodil ponoči okoli kuhinjskega okna, jo je postalo strah in želela si je, da bi sedaj bila doma, pri svoji materi in očetu.

Pomladno sonce je vstajalo že ob rani uri. Ljudje so se na njivah lotili prvih opravil. Začelo se zgodnje vstajanje in pozno leganje k počitku. Sneg se je umaknil novemu življenju in za seboj pustil umazanijo človekovega bivanja, ki je bila pod snežno odejo zakrita vso zimo in pokrajini dajala vtis nedolžne beline. Vsak je vedel, da pod njo ni vse tako lepo kot se je zdelo na površini in da je vsepovsod po razmetanih dvoriščih in okoli hiš ležala raznovrstna šara in čakala, da jo vzame čas, a se s tem ni hotel obremenjevati nihče, kajti življenje v tem zaostalem siromaštvu je bilo že itak zelo težko, zato se mu je zdelo, da ima pravico do nekaj lepega, pa čeprav je to le utvara.

"Tako je tudi pri ljudeh," si je mislila Marica, ko se je naslonila na vile, da bi si malo oddahnila od težkega nakladanja mokrega gnoja na voz. "V trpljenju, ki ga prinaša vsakdanje garanje in neumnosti ljudi, si človek išče lažjo pot, čeprav ve, da ta ni resnična in se neprenehoma spušča v neresnični svet. Zato pa je toliko težje, ko pred seboj zagleda previsok zid, ki ga ne more preplezati. In takrat ..." Turobne misli so postale pretežke, zato jih je potisnila v ozadje in opazujoč prebujajočo se naravo okoli sebe, je tudi v njej zmeraj bolj rasel nemir nekega nedorečenega pričakovanja.

Pri Gergarovih so vozili gnoj na njivo že drugi dan zapovrstjo. Gnojišče je bilo treba sprazniti in narediti prostor za nov gnoj, ki se bo odlagal do jeseni, ko se bo opravilo ponovilo, kajti tudi za ozimno žito je treba njive pognojiti. Kravi sta bili vpreženi v voz in čakali zmeraj na nov tovor kar v jarmu. Stari Gergar, ki si je za silo zacelil poparjeno nogo, je bil le še toliko pri močeh, da je medtem pazil na njih, medtem ko so štiri vile nemo zabadale svoje dolge krive roge v kadeči se gnoj in ga dvigale na voz.

"Mati, zdaj greste vi z menoj na njivo. Marica bo medtem skuhala kosilo," je zapovedovalno naročil Jožek, ko je zapičil kramp v trikotnik steptan gnoj na vozu, tako da je voz sedaj spominjal na streho.

Vsi so vedeli, kaj jim je storiti. Stari Gergar je hitro izginil na posteljo počivat, Štefan, katerega brat skoraj ni več niti omenjal, je pa vedel, da mu je za opoldan opraviti v štali. Marica je voz pospremila na cesto. Njen pogled je spremljal moža, ki je za verigo vlekel kravo, tako da se ji je zdelo kot da bi ves tovor vlekel sam. Občasno je z bičem tolkel po kravjih hrbtih, zadaj, na svori, pa je sedela njegova mati in bingljala z nogami, ki so se včasih povlekle po prašni cesti, njen pogled pa je strmel nekam v neznano.

Voz je kmalu izginil za sosedovo hišo. Pohitela je v drvarnico. Ko je hotela pobrati smolnate trske, da bi lažje zakurila v štedilniku in čimprej pripravila kosilo, je izza skladovnice drv stopil Štefan. Zravnala se je in se najprej prestrašila, potem pa se več ni mogla obvladati. Padla mu je v objem in brez besed sta izginila na seniku.

Poletje je v vsakodnevnem delu minilo kot da bi mignil in zima je znova trkala na vrata. V družini se več skoraj niso pogovarjali, le občasno se je med bratoma dvignil hud prepir in takrat so vaščani, ker se je pač njuno kričanje slišalo po vsej vasi, dejali:

"S tega ne bo nič dobrega!"

Marica je postajala z dneva v dan bolj obilna. Upala je, da bo sedaj Jožek bolj prizanesljiv do nje, a je bilo vedno huje. Mnogokrat je zvečer odšel z doma, ne da bi komu kaj povedal. Domov je po navadi prišel umazan in zelo pijan in takrat je pognal s postelje vse v hiši. Nihče se mu ni upal ziniti niti besede, toda kljub temu je našel kakšen vzrok za prepir. Večerja, ki ga je čakala na štedilniku, se je mnogokrat znašla v kotu, očeta je pa nenehno pošiljal v grob, zahtevajoč prepis kmetije. Tiste noči, potem ko se je zavlekel na posteljo, sta tašča in snaha zmeraj predremali na klopi v kuhinji.

Sedaj se tudi Marica ni več trudila biti prijazna z njim in v njej je rasla neka moč, ki ji je dajala upanje na rešitev, čeprav si niti malo ni predstavljala, kako bi se iz te vsakodnevne more lahko rešila.

"Kot da bi me otrok klical na pomoč," si je večkrat mislila in takrat se je v njej prebudil samoohranitveni nagon, ki jo je silil v odgovornost, da bo na svet prinesla novo življenje. Čeprav je možu, potem ko je bila prepričana, da je noseča, to tudi povedala, je ta, tako kot je pričakovala, to sprejel zelo hladno in čeprav ob tem ni dejal nič, je bilo jasno, da mu je dvom o njegovem očetovstvu zarezal globoko v dušo. Stanje v družini je postajalo nevzdržno in slutila je nesrečo, vendar je hkrati upala na čudežno rešitev. Včasih si je celo želela, da bi Jožek umrl, a je take misli hitro potisnila stran, kajti greh je ostajal in ni se ga dalo izbrisati. Tudi na svoj nekdanji dom ni mogla in ni smela. Tam je zdaj gospodarila starejša sestra in kar zavidala ji je, da si je k hiši lahko primožila tako dobrega moža.

"Če bi bil moj mož tak," si je včasih tiho dejala in takrat se je zmeraj pred njo prikazal prijazen Štefanov obraz. Ob redkih prilikah, ko sta si lahko izmenjala poglede ali nekaj besed, ga je prosila, da naj si najde dekle in se poroči od hiše, toda oba sta vedela, da tega v resnici nobeden od njiju noče. Ob taki priliki ji je nekoč Štefan, potem ko jo je prijel za roke, dejal:

"Pred to zverino te moram braniti. In otroka tudi!"

Veter je preganjal hladne oblake in vrtinčil rumenordeče, od poznojenske vlage težke liste. Pod košato češnjo, ki je kazala le še svoje mogočne veje, je ležalo na debelo nastlano listje, čakajoč belo odejo, da bo pod njo čez zimo segnilo in se spomladi ponovno vrnilo v nadržja svoje matere; in ta bo znova pognala liste in se razbohotila nad žganjarno, kazeč vabljive rdeče plodove.

Dijaški je stal na pragu žganjarne in opazoval, kako v igri listja izginja današnji dan in se spreminja v dolgo noč. Ti večeri pred prihodom zime so se mu zdeli zmeraj zelo turobni in tudi sedaj se je počutil tesnobno. Za sivimi oblaki, ki so hiteli čez češnjo z veliko hitrostjo, tako da se mu je zdelo, ko je gledal skozi njene veje proti nebu, da se češnja prevrača, se je podil strupen sever, naznanjajoč, da bo morda že ta noč prinesla sneg.

"Zdaj je že tudi čas, da zapade, saj bo kmalu Miklavž," si je dejal in se obrnil v žganjarno, želeč dati poleno na ogenj, kajti sedaj, ko se žge na čisto, je treba z ognjem dobro paziti.

"Če bi sebi, ne bi bilo tako hudo, toda če ne bo kaj v redu, bo Jožek zopet norel," je pomislil.

Gergarova hiša mu ni hotela iz misli in že večkrat je razmišljal, kako bi poskušal pomagati, da bi se stvari uredile. Stari Gergar je ležal na smrtni postelji in trpel v neznosnih bolečinah. Noga se več ni zacelila in je gnila v ranah. Le poredko so mu jo prevezali in tudi sam si je želel čimprejšnjega konca. Štefan je očeta smel oskrbeti le skrivoma, kajti Jožek mu tega

ni dovolil, Barica pa se več tega sveta ni prav zavedala in je živela v nekem drugem svetu, tako do so ljudje dejali:

"Od vseh teh težav se ji zmešalo, sirota!"

Starega Gergarja je občasno nahranila le Marica, toda njej so se bližali dnevi poroda, tako da se je še komaj držala pokonci. Nenehni prepiri med bratoma in Jožekovo nočno lomastenje so jo popolnoma izčrpali.

Dijaškemu so moreče misli poplesavale kot ogenj, ki je skozi vratca na peči osvetljeval njegove sternate gumijaste škornje in mu lepile na oči dremajoč nemir. Občasno mu je zlezla glava med kolena, ki so zaradi nizkega štor, ki je služil za to, da je lahko tisti, ki je hotel zakuriti v peč, sedel nanj, da se je tako lahko nižje sklonil, štrlela navzgor, nato pa se je zopet sunkovito dvignila, in krvave oči, ki so se takrat za hip odprle, so se zaman trudile, da ne bi ponovno utonile v moreče sanje.

Popoln spokoj, ki je vladal v zakajeni žganjarni, je motil le občasni prasket ognja in izpod čebra curljajoče žganje, ki je cingljalo v lonec v svojem uspavajočem ritmu, je prekinil nenadni tresk vrat. Dijaški, ki je sunkovito skočil iz nemirnega dremeža, je na pragu zagledal Štefanovo črno senco, izza njega pa je silila v žganjarno mračna mesečina.

"Dijaški, ste tukaj," je zakričal Štefan v temo. "Marica je rodila," je v zanosu vzkliknil, ko je ugledal njegovo senco v siju ognja.

Dijaški je komaj sedaj začel dojemati situacijo in po kratkem premisleku je dejal:

"Ja!?"

Nedoločni odgovor Štefanu ni vzel volje in z nezmanjšano ihto je nadaljeval:

"Jaz bom zdaj tukaj čez noč! Toda prej bova še nazdravila, kajne," je vzel kozarčka z okenske police in zagrabil iz lonca.

"Na zdravje našemu sinu," je dvignil kozarec proti Dijaškemu in ga večče zvrnil. To je nato storil tudi Dijaški in dejal:

"Je že bolj proti koncu. Paziti boš moral! Pa lahko noč," je še zaprl vrata za seboj Dijaški ter odkorakal v mesečino.

Štefanu se je obrnil svet. Bil je prepričan, da je otrok njegov in neznana vznemirjenost mu je vedrila telo. Znova je segel v lonec po žganje in svet mu je postajal vedno bolj prijazen. Lonec je bil že skoraj poln, zato ga je vzel iz jame in pod curek podtaknil lonček, da žganje, medtem ko bi vsebino zlil v velik lonec, ne bi teklo v izgubo. Na ogenj je vrgel polena, nato pa si je dejal:

"Sina pa že moram dostojno proslaviti," je zavpil skoraj napadalno in izpraznil kozarec. Nato je sedel na štor in potegnil lonec z žganjem k sebi. Kozarec je še nekajkrat romal v lonec, nato pa mu je težka utrujenost zaprla oči in kozarec je padel po tleh. Ogenj iz peči je zlovešče poplesaval po mokrem steklu, ko so se vrata znova sunkovito odprla in na vratih je razkoračeno stal Jožek. Ko je stopil v prostor, si je najprej privadil oči in kmalu je v mraku zagledal, kako teče žganje čez rob polnega lončka v glineno jamo:

"Tako ti gospodariš z mojim imetjem, baraba," je dvignil od alkohola mehkega brata za ovratnik. "Žganje pa v zemljo, kaj," ga je ponovno spustil na štor.

Štefan je začel hitro dojemati situacijo in v njem se je dvignil speči upornik. Pogumno, sicer malo nihajoč, se je dvignil ob steni in se zarezal bratu v obraz:

"Za mojega sina dam vse tole smrdljivo žganje, da veš, ti pocestnik!"

Jožetu se je zavrtelo in ubijalski bes mu je zabliskal v očeh. Najprej ni vedel, kaj naj stori, kajti bratove besede so ga potisnile v tla, potem pa se mu je v ognjenem siju zabliskala sekira. Sunkovito jo je pograbil in zamahnil proti bratu. Top udarec je Štefana vrgel na tla in potoček motno se svetleče tekočine je začel lesti skozi prah in leseni drobir ter se nabirati v lužo, v kateri je poplesaval ogenj iz peči.

Jožek je nemo obstal, nato pa spustil sekiro.

"Ubil sem ga," so se mu v strahu premaknile suhe ustnice. Strah je preraščal v paniko in ga pognal ven. Opotekajoče je tekkel stran, a se je kmalu ustavil. Sedaj je postal smrtno miren. Počasi se je vrnil v žganjarno in z žeblija, zabitega v bruno, vzel štrango. Vrgel jo je čez tram, zategnil zanko in pod seboj odrinil pručko.

Na pogrebu domačih ni bilo. Stari Gergar je na postelji molil ob svoji smrtni uri, Barico pa so zaklenili v hišo, da ne bi rodbini delala sramote. Marica je sedela na postelji, držala na prsih dete in skozi okno opazovala pogrebce. Bila je povsem mirna in komaj je čakala, da bodo dvignili krsti in zavili na cesto.

"Brata," je rekla polglasno, ko se je zagledala v bled obrazek svojega otroka.

Procesija se je vlekla mimo celo večnost in opazila je, da je marsikatero oko poškililo proti njenemu majhnemu oknu. A to je ni vznemirjalo, saj je v njej že vsa preteklost umrla.

"Sedaj sva pa midva tukaj doma," je rekla odločno in vstala, da bi še enkrat vrgla pogled na odhajajočo procesijo, nato pa legla in globoko zaspala.

PIŠTA

Skozi avlo, ki je tudi to petkovo popoldne bučala od valujočega kričanja otrok, sem stopil po mokrih stopnicah v mlačno sneženje šolskega dvorišča. Vreme je bilo tako nezimsko pusto, da se prav nič nisem mogel sprostiti ob misli na dva prosta dneva dneva. V pričakovanju zime je bilo pravo njeno nasprotje; še mlakužni sneg ni spadal v ta ambient. Prav slutil semneko nelagodje, ki se mora kmalu pripetiti.

Dvorišče je bilo skoraj prazno: ob visoki šolski steni nekaj učiteljskih avtomobilov, po katerih se je solzil sneg, na drugi strani, ob cesti, pa "potujoča knjižnica". Temu izrazu sem se zmeraj neodobravajoče čudil, toda vedno znova sem si moral priznati, da je otroška domišljija zadela stvar točno v sredino. In v tem razglabljanju se je pred menoj nenadoma zarisala ozka, nemogoče neurejena otroška postava; tanko, mokro in premraženo bitje, ki se je v svoji slokosti že skoraj prelomilo.

"Kaj pa ti tukaj sredi dvorišča? Že si ves moker," sem zaslišal svoj strogegi učiteljski glas.

V otrokovih očeh sem zagledal solze. Kljub mokremu obrazu sem opazil, da joče že precej časa. Na pepelnatem obrazu, kjer ni bilo mogoče zaznati niti ene krvne žilice in se je zdelo kot da za to prosojno kožo ni ničesar, so se v plitvih obrisih kazale bledordeče solzne obrobe dvoje sinjih, vendar motno žalostnih oči, ki so me površno pogledale in se nato spustile proti tlom, sluteč, da jaz že ne morem biti tisti, ki bi lahko pomagal.

Moja učiteljska radovednost pa ni ponehala :

"Kako ti je pa ime ? "

"Pišta!"

"Zakaj pa jokaš," sem nestrpno vprašal.

Ni odgovoril. Le rahel vzdih bremena, katerega se telo hoče znebiti po joku, je bilo zaznati.

"Nekaj moram napraviti!"

Spreletela me je bojazen, kajti na daleč je bilo videti, da je v hudi stiski. Prijel sem ga za roko. Streslo me je. Kot da bi prijel za vlažno cunjo. Dvignil je pogled in to me je opogumilo:

"Pišta, nikar ne joči. Pridi! Greva na stopnice. Pod streho!"

"Ne," je neodločno odvrnil.

"Kaj pa bi rad?"

"Rab bi šel v "potujočo!"

"Pa idi! Saj je odprta!"

Po stopnicah bibliobusa sta pravkar, v odpetih bundah in nezavezanih čevljih sfrfotala fanta, držeč v rokah kasete.

"Ne," je medtem tiho zaihtel Pišta.

"Zakaj ne?"

"Ker ne vem, kdaj sem rojen, tam pa vprašajo! "

Dotlej negibna postavica se je v trenutku pognala z mesta. Obstal sem kot kip. Nekaj trenutkov se mi je še zdelo, kot da za vogalom vidim težko mahedrajočo mokro vetrovko in šolsko torbo, potem je pa tudi ta prizor izginil. Čez nekaj trenutkov so se mi misli ponovno vrnile:

"Kje je zdaj?"

Skoraj bežeče sem stopil v njegovi smeri. Trije vogali so bili mimo. Ni ga bilo. Izza vogala se je zasiljal povečan hrup otrok in brnenje šolskega avtobusa. Škrta se je cvileče ustavila. Že sem bil blizu. Vrata so se odprla in silni naval neurejene kače otrok je kričeče silil v odprtini avtobusa. Zagledal sem ga. Kača ga je potiskala v notranjost. Avtobus je zaloputnil z vrati in zavil v smrdeči izpuh odhrumel v meglo.

PRAZNINA

Praznina. Nikakor ni bilo mogoče razumeti tega nedoločnega stanja, ki je lebdelo nad omizjem. Vmes so posijali nasmeški, za katere pa ni bilo mogoče trditi, da izražajo prijaznost niti posiljeno vljudnost kot je to v navadi med stanovskimi kolegi. Kot da se nekaj čaka. Vendar ni bilo jasno niti to, kakšno naj bi bilo to pričakovanje. Skratka, praznina, ki jo občutiš po opravljenem delu.

Kdo bo prvi popustil? Misli so šle od enega k drugemu, vendar se je vsak zavedal, da si pozicijo lahko takoj poslabša. Misli so iskale morebitne pomanjkljivosti, morda slabosti. Morda bo prva Ksenija, ki kar prevečkrat skuša s svojo cinično prijaznostjo vzbuditi zaupanje sogovornika? Toda ne. Potem ko se je ločila, je postala zelo nevarna in te je lahko brezdušno in z veseljem namočila. Ali pa klepetava Mojca? Lahko bi bilo. Taki, ki imajo s svojimi malopridnimi otroci nenehne probleme, so rahli. Ampak ona to zlahka pokrije s svojo klepetavo agresivnostjo, s katero strelja kot lovska puška. Kaj pa Janez? Ne, ta pa ne. Samo za

denar mu gre. Nenehno je na preži in ne izbira sredstev za dosego cilja. Na zunaj se zdi neverjetno trden. Oficirska vzgoja ga je izklesala in le redkokdaj se oglasi. Takrat, se zdi, da bo povedal modrost, toda zmeraj je to le nekaj, kar bi mu naj prineslo korist. Jerneja ne bo prva. Najbrž bi, če bi situacijo dojemala. Le ona ni napeta. Nekaj ji sicer pravi, da je v zraku nevihta, toda njej je pravzaprav vseeno. Dobrodušni Klemen iskre ne more vžgati. Če bi začel, ne bi bil uspešen, saj dalje od svoje stroke ne vidi. To pa za ta trenutek ni dovolj. Lahko bi začel Gregor. Mnogokrat pove več kot mu je potrebno in ga zato pozneje boli glava. Toda najbrž ne bo. Že preveč udarcev je prebolel, zato je postal dovolj previden. Tina pa bo. Je mlada in je prišla komaj lani, zato vsekakor ni mogla dovolj spoznati nikogar. Je pa bistra, in tudi podjetna.

Misli so nevidno švigale in vsak jih je zlahka bral. Tudi nekaj besed, da je mrzlo in da so ceste sedaj, ko so ledene, zelo nevarne, ni moglo preusmeriti tok dogajanja. Klemen je že začel razlagati, kako bi ga danes zjutraj, ko se je peljal v šolo, skoraj na ovinku zaneslo in posledice glede na hitrost vozila in stanje na cesti ne bi bilo mogoče izračunati, ko je pristopil natak in s kar vzvišenim glasom pozdravil:

"Dober dan, gospoda! Pa naj še kdo reče, da učiteljem ne gre dobro. Veste, najbolje je pozimi biti zidar ..."

"To je že oguljena in zelo neumna fraza," je nestržno vskočil Gregor.

"No, no! Šala pa zmeraj prav pride. Ob božičnem času se pa res ni primerno jeziti. Ampak ... kaj bo dobrega?"

Kavice, meni z mlekom in meni s smetano, meni pa džus...

"Nama pa špricer, kajne Gregor," je po moško prekinil Janez.

Zopet isto, le da so sedaj, ko je natak obrnil hrbet, padale besede po njem. Ko se je vrnil z naročenim in se je po zadnjem izvolite vrnil za šank sicer prazne gostilne, je počilo.

"No, pa izvolite! Saj si zaslužimo. Štiri mesec z otroci. In to kričanje ... Zdaj pa novoletne počitnice in malo miru nam pripada," več ni vzdržala Ksenija in je nervozno začela odpirati vrečko sladkorja.

"K vragu, zdaj sem se pa polila po novih hlačah. Pa sem jih hotela imeti k polnočnici."

To je pa bilo tisto!

"Pa ne da bi ti šla v cerkev! Da ti tam kaj na glavo ne bo padlo," je bil ogorčen Gregor. Pred njim so vstale vse tiste prisposodbe, ki si jih je brez vsakega čuta privoščila že tolikokrat Ksenija na račun vere in duhovnikov.

"Ja, bom! Sva se s sosedo zmenili. Iz radovednosti. Mogoče se mi bo pa župnik dopadel," je zajedljivo odvrnila.

"Kako boš pa to razložila svojemu očetu? Kaj pa če bo zato zgubil partizansko penzijo," jo je zbadla Mojca, ki nikakor ni mogla preboleti, da kolegica že leta dobiva denar od staršev in se oblači po zadnji modi.

"Jaz sem pa s cerkvijo že zdavnaj opravil," je modroval Janez. "Duhovnikom gre le za denar. Jaz ga vem koristneje obrniti."

"Mi pa v cerkev gremo," je s tem Jerneja mislila svojo družino. "Sicer le ob večjih praznikih, vendar mi evangeličani hodimo v cerkev manj kot katoličani. Ne vem, kako je to. Že prej, ko so nekateri komunisti na skrivaj krstili svoje otroke v cerkvi, smo hodili."

"Jaz bi pa rada šla enkrat k maši," se je prvič oglasila Tina. "Moja mati je bila menda krščena v katoliški cerkvi, vendar od nas, kolikor se jaz spominjam, ni nikdar nihče šel v cerkev. Midve s sestro tudi nisva krščeni. Oče je bil carinik in je menda pravoslavne vere. Ampak on je

bil zmeraj v partiji in o veri se je pri nas smelo govoriti le tako, da se je iz nje norčevalo. Oče je iz službe večkrat prinesel kakšen vic na račun duhovnikov in ga je potem doma pri kosilu, največkrat ob nedeljah, povedal. Takrat smo vedeli, da je vesel in da se ne bosta z mamo prepirala."

"Ja, Jerneja, saj si pa odrasla," je povzela Mojca. "Jaz sem dala svoja krstiti lani in tudi konfirmacijo sta hkrati opravila. Vse z enimi stroški. Se spomnite, da je bila Tončka, ona, ki je učila glasbo, premeščena zato, ker je nosila križec na verižici? Celo partijska celica jo je večkrat obravnavala, in k ravnatelju je morala na zagovor. Takrat je to bilo tako, danes je pa drugače. Takrat tudi mi nismo šli v cerkev. Danes pa za to ni nikdar časa. Sicer sta pa naša že v cerkvi vse opravila."

"S tem se pa jaz ne bi strinjal," je bil jezen Gregor. "V cerkvi najde človek svoj mir."

"Če lepo zaspiš," je vrgel Janez.

"Ti si bil krščen in tvoja mati hodi redno v cerkev. Upam, da moli tudi za tvojo dušo," je odvrnil Gregor.

"To mene pravzaprav najbolj muči. Vsa ta vprašanja, usoda ..."

"Če imaš v življenju srečo, ne rabiš ne vprašanj, ne usode. Le da je dober kos mesa in še ...," je vskočil Janez.

"Jaz pa menim, da nekaj je," se ni dala zmesti Tina. "Mnogokrat sem že razmišljala o usodi nekaterih mojih znancev. Ali pa sosed, ki je zmeraj rad dajal nasvete. Kako je bil previden, vendar ga je vseeno podrlo na prehodu za pešce. Žena se ne more potolažiti in mu nenehno prinaša na grob rože. Kaj je sedaj z njim, ko ga je le kupček pepela v žari?"

"Jaz bom pa šla k polnočnici in me zato ne bo avto povozil," se je zbadajoče zahihitala Ksenija.

"Sram te je lahko. Učitelj, pa brez morale! Sicer je pa to omizje res brez okusa. Adijo!"

Gregor več ni zdržal in je odvihral skozi vrata. Kolegi so mu ga zmeraj znova zagrenili prosti čas. Čutil je, da je preveč ranljiv. Niti sam ni vedel, zakaj je zmeraj iskal smisel življenja. To ga je nenehno mučilo. Posebej, če so ga ranili s svojo izprijenostjo kolegi. Ti, ki bi naj vzgajali mladi rod. Zmeraj, ko se je po takem razmišljanju umiril, si je navadno dejal, da so pač učitelji tudi samo ljudje. Toda ... ta praznina. Božični čas ... Kje je njegova toplota?